МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного туризму

Кваліфікаційна робота

на тему «Місце України в міжнародній торгівлі товарами»

Виконала: здобувачка 2 курсу, групи 80514-ме
Спеціальності 051 «Економіка»
Освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»
Ярощук Тетяна Андріївна
Керівник: доцент кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного туризму, к.е.н. Дугієнко Н.О.
Рецензент: професор кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного туризму, д.е.н. Селіщева А.В.

Запоріжжя – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного туризму

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Ярощук Тетяні Андріївні

1.Тема роботи: «Місце України в міжнародній торгівлі товарами»
керівник роботи:Дугієнко Наталя Олександрівна, к.е.н., доцент
затверджені наказом ЗНУ від «29» грудня 2024 р. № 2252-с

2. Строк подання студентом роботи: 5 грудня 2025

3. Вихідні дані до роботи: інформаційна база законодавчих та нормативних урядових актів, звіти міжнародних організацій, компаній та інших установ, публікації у фахових журналах, електронні економічні публікації, Інтернет ресурси.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити)

1. Теоретичне визначення міжнародної торгівлі та її вигод.
2. Аналіз зовнішньоторговельних відносин України та її місця в міжнародній торгівлі товарами.
3. Перспективи розвитку зовнішньоторговельних відносин України.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень). Графічний матеріал використано у другому розділі при аналізі зовнішньоторговельних відносин України та її місця в міжнародній торгівлі товарами.

6. Консультанти розділів роботи (проекту)

Розділ	ПІП, посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Дугієнко Н.О., к.е.н., доцент	05.08.2025 р.	05.08.2025 р.
І розділ	Дугієнко Н.О., к.е.н., доцент	05.08.2025 р.	05.08.2025 р.
ІІ розділ	Дугієнко Н.О., к.е.н., доцент	08.09.2025 р.	08.09.2025 р.
ІІІ розділ	Дугієнко Н.О., к.е.н., доцент	03.10.2025 р.	03.10.2025 р.
Висновки	Дугієнко Н.О., к.е.н., доцент	03.10.2025 р.	03.10.2025 р.

7. Дата видачі завдання 24 червня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Термін виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Вибір теми	06.11.2024 –18.12.2024	виконано
2	Складання робочого плану	24.06.2025 р. – 15.07.2025 р.	виконано
3	Підбір літератури та вивчення літературних джерел	22.07.2025 –30.07.2025	виконано
4	Складання плану	01.08.2025 р. – 04.08.2025 р.	виконано
5	Виконання вступу	05.08.2025 р. – 08.09.2025 р.	виконано
6	Виконання розділу 1	09.09.2025 р. – 02.10.2025 р.	виконано
7	Виконання розділу 2	03.10.2025 р. – 20.10.2025 р.	виконано
8	Виконання розділу 3	21.10.2025 р. – 27.10.2025 р.	виконано
9	Формулювання загальних висновків	28.10.2025 р. – 10.11.2025 р.	виконано
10	Подання роботи на кафедру на передзахист	18.11.2025 р.	виконано
11	Попередній захист роботи на кафедрі	06.11.2024 –30.11.2024	виконано
12	Оформлення роботи та проходження нормоконтролю	01.12.2025 р. – 05.12.2025 р.	виконано
13	Одержання відгуку та рецензії	01.12.2025 р. – 05.12.2025 р.	виконано
14	Подання остаточного варіанту роботи на кафедру	05.12.2025 р.	виконано

Студент – дипломник _____ Ярощук Т. А.

Керівник проєкту _____ Дугієнко Н.О.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Селіщева А.В.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 93 с., 4 рис., 16 табл., 50 джерел.

Об’єктом дослідження є міжнародна торгівля товарами.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних основ аналізу місця України в міжнародній торгівлі товарами.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування сутності міжнародної торгівлі, аналіз зовнішньоторговельних відносин України та визначення перспектив їх подальшого розвитку. Для досягнення цієї мети у роботі розглядаються теоретичні засади міжнародної торгівлі, аналізується сучасний стан зовнішньої торгівлі України та пропонуються шляхи підвищення її ефективності.

У процесі виконання кваліфікаційної роботи було здійснено комплексне дослідження міжнародної торгівлі та її впливу на економічний розвиток країн. Розкрито сутність міжнародної торгівлі як системи обміну товарами та послугами між державами, визначено її основні види, зокрема торгівлю товарами, послугами, а також електронну комерцію. Оцінено перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України, які пов’язані з інтеграцією у європейський ринок, диверсифікацією торговельних партнерів та розвитком цифрової торгівлі. Запропоновано шляхи підвищення ефективності зовнішньоторговельних відносин України, серед яких – удосконалення митного регулювання, розвиток інфраструктури, підтримка експортерів та впровадження інноваційних технологій у логістиці.

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ; ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ; ЕКСПОРТ; ІМПОРТ; ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК; НАЦІОНАЛЬНІ ВИГОДИ; ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ; ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ; ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ.

SUMMERY

Qualifying work: 93 pp., 4 figures, 16 tables, 50 sources.

The object of the study is international trade in goods.

The subject of the study is a set of theoretical and practical foundations for studying the place of Ukraine in international trade in goods.

The purpose of the work is to theoretically substantiate the essence of international trade, analyze Ukraine's foreign trade relations and determine the prospects for their further development. To achieve this goal, the work considers the theoretical foundations of international trade, analyzes the current state of Ukraine's foreign trade and suggests ways to increase its efficiency.

In the process of completing the qualification work, a comprehensive study of international trade and its impact on the economic development of countries was carried out. The essence of international trade as a system of exchange of goods and services between states was revealed, its main types were identified, in particular trade in goods, services, as well as electronic commerce. The prospects for the development of Ukraine's foreign trade, which are associated with integration into the European market, diversification of trading partners and the development of digital trade, are assessed. Ways to increase the efficiency of Ukraine's foreign trade relations are proposed, including improving customs regulation, developing infrastructure, supporting exporters and introducing innovative technologies in logistics.

INTERNATIONAL TRADE; FOREIGN ECONOMIC RELATIONS; EXPORT; IMPORT; ECONOMIC DEVELOPMENT; NATIONAL BENEFITS; PROBLEMS OF INTERNATIONAL TRADE; DEVELOPMENT PROSPECTS; FOREIGN TRADE EFFICIENCY.

ЗМІСТ

ВСТУП 6

1. ТЕОРЕТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ЇЇ ВИГОД 10

1.1 Сутність і види міжнародної торгівлі 10

1.2 Вплив міжнародної торгівлі на економічний розвиток 20

1.3 Національні вигоди від міжнародної торгівлі 26

Висновки до розділу 1 32

2. АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЇЇ МІСЦЯ В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ 34

2.1 Аналіз сучасного стану зовнішньоторговельних відносин України 34

2.2 Основні напрями міжнародної торгівлі України 46

2.3 Проблеми України в міжнародній торгівлі товарами 56

Висновки до розділу 2 66

3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ 68

3.1 Перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України 68

3.2 Шляхи підвищення ефективності зовнішньоторговельних відносин України 76

Висновки до розділу 3 83

ВИСНОВКИ 85

СПИСОК ДЖЕРЕЛ 88

ВСТУП

В умовах глобалізації міжнародна торгівля набуває особливого значення для формування економічної політики держав, забезпечення сталого розвитку та інтеграції національних економік у світову систему господарювання. Вона виступає одним із головних чинників економічного зростання, сприяє підвищенню конкурентоспроможності, ефективному використанню ресурсів і впровадженню новітніх технологій.

Актуальність обраної теми визначається необхідністю глибокого аналізу сутності міжнародної торгівлі, її різновидів і впливу на економічний розвиток країн. Особливий акцент робиться на дослідженні національних переваг, які отримують країни від участі у зовнішньоторговельних процесах, а також на визначенні ролі України у світовій торгівлі товарами.

В умовах сучасних викликів, таких як геополітична нестабільність, зміни у глобальних ланцюгах постачання та трансформація торговельної політики, важливо проаналізувати стан зовнішньоторговельних відносин України, визначити основні напрями її міжнародної торгівлі, а також виявити проблеми, що стримують ефективний розвиток торговельних зв’язків.

Дослідження, використані у кваліфікаційній роботі, формують комплексну теоретичну базу, що охоплює як внутрішні механізми інноваційного розвитку, так і зовнішні аспекти міжнародної торгівлі та європейської інтеграції.

У сфері інноваційної діяльності та її фінансування, яка є основою для повоєнної відбудови, фундаментальний внесок зробили Возняк Г. В. та Кузнецова А. Я. У своїй монографії вони провели ґрунтовний аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств і докладно розглянули способи її фінансування в Україні, заклавши таким чином необхідну теоретичну базу для розуміння механізмів переходу до інноваційної моделі відновлення. Цю тему доповнює Говорушко Т. А., зосередивши увагу на концепції фінансового забезпечення малих промислових підприємств, що є

критично важливим для розробки практичних рекомендацій щодо підтримки малого бізнесу як ключового елемента інноваційного відновлення. Розширення цього аспекту представлене у праці Гривківської О. В, яка присвятила свою увагу теоретичним підходам до визначення фінансового забезпечення діяльності підприємств загалом, надаючи методологічну основу для оцінки фінансових потреб та джерел для успішної реалізації програм відбудови.

Щодо зовнішньоекономічної діяльності та міжнародної торгівлі, Гальчинський А. С. досліджував зовнішньоекономічну діяльність України в умовах глобалізації. Ця актуальна монографія, ймовірно, містить свіжий аналіз викликів та перспектив України у світовій економіці, що є критичним для визначення ролі європейського партнерства. Безпосередньо з темою європейської інтеграції пов'язане дослідження Давиденка Г. Й., який проаналізував теоретичний аспект впливу стандартів на міжнародну торгівлю, підкреслюючи необхідність відповідності стандартам ЄС для розширення українського експорту та поглиблення торговельних відносин з європейськими партнерами. Проте питання аналізу зовнішньоторговельних відносин України вимагають подальшого дослідження.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування сутності міжнародної торгівлі, аналіз зовнішньоторговельних відносин України та визначення перспектив їх подальшого розвитку. Для досягнення цієї мети у роботі розглядаються теоретичні засади міжнародної торгівлі, аналізується сучасний стан зовнішньої торгівлі України та пропонуються шляхи підвищення її ефективності.

Відповідно до мети роботи сформовано наступні завдання:

– розкрити сутність і види міжнародної торгівлі;

– дослідити вплив міжнародної торгівлі на економічний розвиток країн;

– визначити національні вигоди від участі у міжнародній торгівлі;

– проаналізувати сучасний стан зовнішньоторговельних відносин України;

– охарактеризувати основні напрями міжнародної торгівлі України;

– виявити основні проблеми, з якими стикається Україна у сфері міжнародної торгівлі товарами;

– оцінити перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України;

–запропонувати шляхи підвищення ефективності зовнішньоторговельних відносин України.

Об’єктом дослідження є міжнародна торгівля товарами.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних основ аналізу місця України в міжнародній торгівлі товарами.

У процесі написання кваліфікаційної роботи було використано комплекс сучасних наукових методів, що дозволили всебічно дослідити місце України в міжнародній торгівлі товарами. Зокрема, застосовано методи аналізу та синтезу для вивчення наукової літератури, нормативно-правових актів і статистичних даних, що дало змогу визначити основні тенденції розвитку зовнішньоторговельних відносин України. Порівняльний аналіз використовувався для зіставлення показників зовнішньої торгівлі України з іншими країнами, а також для виявлення її конкурентних переваг і недоліків.

Статистичний метод дав змогу обробити та інтерпретувати статистичні дані, проаналізувати динаміку експорту й імпорту товарів, а також структуру зовнішньоторговельного обороту. Для наочного представлення результатів дослідження було використано графічний метод, зокрема побудову діаграм, графіків і таблиць. Методи індукції та дедукції застосовувалися для формулювання висновків на основі отриманих даних та узагальнення результатів дослідження. Крім того, у роботі використано метод експертних оцінок, що дозволив проаналізувати думки фахівців щодо перспектив розвитку міжнародної торгівлі України.

Застосування комплексу зазначених методів забезпечило глибоке та об’єктивне дослідження теми, дозволило визначити основні проблеми та окреслити перспективи подальшого розвитку участі України в міжнародній торгівлі товарами.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленому дослідженні теоретичних основ міжнародної торгівлі та її впливу на економічний розвиток країн, а також у розробці науково-практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності зовнішньоторговельних відносин України в умовах глобалізації та сучасних викликів. Наукову новизну засвідчують такі конкретні результати:

удосконалено:

– підходи до оцінки ефективності участі України в міжнародній торгівлі з урахуванням сучасних економічних і геополітичних факторів;

– напрями диверсифікації зовнішньоторговельних партнерів та розвитку цифрової торгівлі;

отримало подальший розвиток:

- загальнотеоретичні засади аналізу міжнародної торгівлі та її ролі в економічному зростанні держав;
- дослідження сучасного стану і тенденцій розвитку зовнішньоторговельних відносин України;
- оцінка проблем і перспектив інтеграції України у світову економіку та європейський ринок.

Практична цінність кваліфікаційної роботи полягає у можливості використання отриманих результатів для вдосконалення зовнішньоекономічної політики України, підвищення ефективності участі країни в міжнародній торгівлі товарами та розробки рекомендацій щодо розширення експортного потенціалу. Висновки та пропозиції, сформульовані у роботі, можуть бути використані органами державної влади, підприємствами-експортерами, аналітичними центрами та іншими зацікавленими сторонами для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, оптимізації зовнішньоторговельної діяльності та підвищення конкурентоспроможності українських товарів на світовому ринку.

Апробація результатів роботи. Основні положення та висновки кваліфікаційної роботи представлені у матеріалах IX Міжнародної науково-

практичної конференції «Проблеми формування та реалізації конкурентної політики» (м.Львів), опублікові тези на тему «Основні аспекти розвитку зовнішньої торгівлі України в часи війни з рф», в 53-му випуску електронного періодичного наукового видання «Modern Economics» опубліковано статтю на тему «Пріоритети зовнішньоекономічної діяльності Запорізької області».

Структура роботи складається зі вступу, в якому обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету та завдання; трьох розділів, перший з яких присвячено дослідженню теоретичних основ міжнародної торгівлі та її вигод, другий – аналізу зовнішньоторговельних відносин України та її місця в міжнародній торгівлі товарами, а третій – перспективиам розвитку зовнішньоторговельних відносин України. Завершують роботу узагальнюючі висновки за результатами дослідження, список використаних джерел.

1. ТЕОРЕТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ЇЇ ВИГОД

1.1 Сутність і види міжнародної торгівлі

Міжнародна торгівля – це оплачуваний обмін товарами між країнами світу. Вона виступає формою економічних відносин між виробниками різних держав, що базується на міжнародному поділі праці та відображає їхню взаємну економічну залежність. До міжнародної торгівлі належать експорт і імпорт продукції, а співвідношення між цими операціями визначає торговельний баланс.

Основними факторами розвитку міжнародної торгівлі є [1, с. 74]:

– поглиблення міжнародного поділу праці;

– інтернаціоналізація виробництва;

– впровадження результатів науково-технічної революції;

– активізація діяльності транснаціональних корпорацій;

– лібералізація торгівлі (зниження тарифних і нетарифних бар'єрів);

– економічна інтеграція (зони вільної торгівлі, спільні ринки тощо).

Міжнародний поділ праці означає, що країни спеціалізуються на виробництві тих товарів і послуг, у яких вони мають порівняльні переваги. Це дозволяє ефективніше використовувати ресурси, знижувати витрати та підвищувати якість продукції. Наприклад, Україна спеціалізується на аграрному виробництві та IT-послугах, тоді як Німеччина – на машинобудуванні, а Індія – на фармацевтиці та аутсорсингу. Такий поділ формує глобальні виробничі ланцюги, де кожна країна виконує свою роль.

Інтернаціоналізація виробництва передбачає розміщення виробничих потужностей у різних країнах світу. Компанії створюють філії, заводи, логістичні центри за межами країни походження, щоб знизити витрати, наблизитися до ринків збуту або скористатися локальними перевагами. Наприклад, автомобільні концерни, такі як Toyota чи Volkswagen, мають виробництво в десятках країн. В Україні також працюють іноземні підприємства, зокрема у сфері електроніки, легкої промисловості та агропереробки [1, с. 90].

Інновації, автоматизація, цифровізація, розвиток штучного інтелекту та нових матеріалів докорінно змінюють структуру торгівлі. Завдяки технологіям з'являються нові товари, послуги та способи ведення бізнесу. Наприклад, електронна комерція дозволяє продавати продукцію по всьому світу без фізичної присутності, а блокчейн — забезпечувати прозорість логістичних ланцюгів. Українські IT-компанії активно інтегруються у ці процеси, створюючи конкурентні цифрові продукти для глобального ринку.

Активізація діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) формує глобальні стандарти, впливають на політику, інвестують у розвиток інфраструктури та технологій. Їхня діяльність стимулює торгівлю, створює робочі місця та сприяє трансферу знань [4, с. 112]. Наприклад, Nestlé, Samsung, Microsoft – це приклади ТНК, які мають виробництво, офіси та партнерські мережі по всьому світу. В Україні також працюють представництва багатьох ТНК, зокрема у сфері харчової промисловості, фармацевтики та IT.

Лібералізація передбачає зниження тарифних (мит) і нетарифних (квоти, сертифікація, технічні бар'єри) обмежень. Це робить торгівлю доступнішою, знижує витрати та стимулює конкуренцію. Україна, наприклад, має зону вільної торгівлі з ЄС, що дозволяє експортувати багато товарів без мит. Також ведуться переговори про розширення торговельних угод з іншими країнами, зокрема Канадою, Туреччиною та Великою Британією.

Економічна інтеграція передбачає об'єднання країн у торговельні блоки, які мають спільні правила, стандарти та інституції. Прикладами є Європейський Союз, Північноамериканська зона вільної торгівлі (USMCA), АСЕАН. Такі об'єднання сприяють зростанню торгівлі, інвестицій та мобільності. Україна інтегрується в європейський економічний простір через Угоду про асоціацію з ЄС, участь у програмах технічної допомоги, синхронізацію енергетичних систем (ENTSO-E) та гармонізацію стандартів [9, с. 98].

В таблиці 1.1 наведено основні види міжнародної торгівлі.

Таблиця 1.1 – Види міжнародної торгівлі

Вид торгівлі	Визначення
1. Торгівля товарами	обмін матеріальними продуктами між країнами, до яких належать сировина, машини, обладнання, готова продукція та інші фізичні товари.
2. Торгівля послугами	міжнародний обіг нематеріальних благ, таких як транспортні, туристичні, фінансові, інформаційні, інжинірингові та інші професійні послуги.
3. Біржова торгівля	купівля-продаж товарів через міжнародні товарні біржі, де укладаються стандартизовані контракти на великі партії сировини чи продукції.
4. Торгові ярмарки	періодичні заходи, на яких підприємства та організації презентують і продають свої товари, встановлюють нові ділові контакти та укладають угоди.
5. Аукціони	форма продажу товарів з відкритих торгів, коли покупці пропонують свої ціни, а товар отримує той, хто запропонував найвищу ціну.
6. Зустрічна торгівля	система міжнародних торговельних операцій, що передбачає обмін товарами або послугами без використання грошей (бартер), а також компенсаційні угоди чи клірингові розрахунки.

Джерело: [15]

Міжнародна торгівля охоплює різноманітні форми взаємодії між країнами, які відображають гнучкість, складність та еволюцію глобальних економічних зв'язків. Залежно від політичних, економічних та технологічних умов, країни можуть обирати різні моделі співпраці, що відповідають їхнім інтересам і можливостям.

Двостороння торгівля – це найпоширеніша форма міжнародної торгівлі, яка здійснюється між двома країнами на основі торговельної угоди. Такі угоди регулюють умови експорту та імпорту, встановлюють митні ставки, технічні вимоги, правила сертифікації тощо. Двостороння торгівля дозволяє країнам узгоджувати взаємовигідні умови, знижувати бар'єри та стимулювати економічну інтеграцію. Наприклад, Угода про вільну торгівлю між Україною та Канадою відкрила нові можливості для українських експортерів у північноамериканському регіоні [9, с. 105].

Зустрічна торгівля передбачає, що експортер зобов'язується закупити в імпортера товари на певну суму. Такий механізм часто використовується у випадках, коли країни прагнуть збалансувати торговельні потоки або мають обмежений доступ до валюти. Зустрічна торгівля може бути корисною для

країн з дефіцитом платіжного балансу або у випадках, коли одна зі сторін має надлишок певної продукції, яку прагне реалізувати. Наприклад, країна, що експортує обладнання, може погодитися закупити сировину або продукти харчування в країни-імпортера.

Бартерні угоди - це форма торгівлі, при якій обмін товарами здійснюється без використання грошей. Така модель була поширеною в минулому, особливо в умовах валютних обмежень або нестабільності фінансових систем. У сучасному світі бартер використовується рідше, але може застосовуватися в окремих випадках, наприклад, у міжурядових угодах або в торгівлі з країнами, які мають обмежений доступ до міжнародних фінансових ринків. Бартер може бути ефективним інструментом у кризових ситуаціях або при торгівлі стратегічними ресурсами [9, с. 109].

Компенсаційні угоди - це форма торгівлі, при якій частина вартості товару або послуги компенсується зустрічним постачанням іншої продукції. Наприклад, країна може закупити промислове обладнання, а в рамках компенсації - поставити сировину, продукти харчування або інші товари. Такі угоди часто використовуються у великих інфраструктурних проєктах, коли країна-інвестор прагне отримати частину витрат у вигляді товарного еквівалента. Компенсаційна торгівля дозволяє зменшити валютне навантаження та забезпечити взаємну вигоду [9, с. 110].

Ці форми міжнародної торгівлі демонструють, що глобальні економічні зв’язки можуть бути гнучкими, адаптивними та багатовимірними. Вони дозволяють країнам враховувати свої особливості, потреби та обмеження, забезпечуючи ефективну взаємодію навіть у складних умовах. Для України, яка активно інтегрується у світову економіку, розуміння та використання різних форм торгівлі є важливим інструментом зовнішньоекономічної політики.

Міжнародна торгівля відіграє надзвичайно важливу роль в економічному розвитку країн, і Україна — яскравий приклад того, як зовнішньоекономічна діяльність може впливати на національну економіку.

Торгівля дозволяє ефективно використовувати наявні ресурси, адже країни можуть спеціалізуватися на виробництві тих товарів і послуг, у яких мають конкурентні переваги, а інші — отримувати через обмін. Це сприяє загальному підвищенню продуктивності, зростанню ВВП та інтеграції у глобальні економічні процеси.

Для України експорт аграрної продукції, металів, хімії та ІТ-послуг є ключовими джерелами валютних надходжень. Наприклад, аграрний сектор стабільно забезпечує значну частину валютної виручки країни, а українське зерно експортується до десятків країн світу. У 2021–2022 роках, попри війну, Україна залишалася одним із провідних експортерів пшениці, кукурудзи та соняшникової олії. Це не лише підтримувало економіку, а й зміцнювало продовольчу безпеку в інших регіонах світу.

ІТ-галузь — ще один приклад успішної інтеграції України у міжнародну торгівлю послугами. Українські програмісти та інженери працюють на глобальні компанії, забезпечуючи стабільний приплив валюти та створюючи високооплачувані робочі місця. Завдяки цьому сектору Україна змогла частково компенсувати втрати в традиційних галузях економіки [18, с. 68].

Імпорт також відіграє важливу роль. Україна імпортує сучасне обладнання, технології, ліки, автомобілі, електроніку — усе те, що сприяє модернізації виробництва, підвищенню якості життя та розвитку інновацій. Наприклад, імпорт сільськогосподарської техніки дозволяє українським фермерам підвищувати врожайність і ефективність, а доступ до нових медичних технологій — покращувати систему охорони здоров’я.

Водночас імпорт стимулює конкуренцію на внутрішньому ринку. Українські виробники змушені підвищувати якість продукції, знижувати ціни та впроваджувати нові рішення, щоб залишатися конкурентоспроможними. Це особливо помітно в таких галузях, як харчова промисловість, легка промисловість та електроніка, де конкуренція з імпортними товарами змушує бізнес інвестувати в розвиток.

Вплив міжнародної торгівлі на розвиток країн є багатогранним і залежить від рівня економічного розвитку, структури виробництва, інституційної спроможності та здатності адаптуватися до глобальних змін. Розвинені країни, такі як Німеччина, США чи Японія, зазвичай отримують найбільші вигоди від участі у світовій торгівлі. Вони мають високотехнологічні галузі, сильні бренди, стабільні фінансові системи та ефективну логістику, що дозволяє їм не лише експортувати продукцію з високою доданою вартістю, а й формувати глобальні стандарти.

Натомість країни, що розвиваються, включно з Україною, стикаються з низкою викликів. Україна, як і багато інших пострадянських держав, має значну залежність від експорту сировини та аграрної продукції, що робить її економіку вразливою до коливань світових цін. Подібна ситуація спостерігається, наприклад, у Бразилії чи Нігерії, де експорт нафти, газу або сільськогосподарських товарів становить основу зовнішньої торгівлі. Це створює ризики для стабільності бюджету, зайнятості та інвестиційного клімату.

У той же час, приклади таких країн, як Китай, Індія, В’єтнам чи Південна Корея, демонструють, що міжнародна торгівля може стати потужним рушієм економічного зростання. Китай, завдяки активній інтеграції у глобальні виробничі ланцюги, масштабним реформам та залученню іноземних інвестицій, перетворився з аграрної країни на світового промислового лідера. Індія, хоча й має складну інфраструктуру, змогла використати торгівлю для розвитку IT-сектору та фармацевтики. В’єтнам, завдяки політиці відкритості та укладанню численних торговельних угод, став одним із найбільш динамічних експортерів у Південно-Східній Азії [20, с. 119].

Україна має потенціал для повторення подібного успіху, але для цього необхідна комплексна стратегія: модернізація виробництва, розвиток інновацій, підтримка експортерів, гармонізація стандартів з міжнародними нормами та активна участь у формуванні глобальних торговельних правил. Важливо не лише експортувати більше, а й забезпечити високу додану

вартість продукції, розширити географію торгівлі та зменшити залежність від окремих ринків.

Основними показниками міжнародної торгівлі є рівень експорту та імпорту (у відношенні до ВВП), структура експорту/імпорту (які товари чи послуги переважають), торговельний баланс (позитивний чи негативний), а також динаміка зовнішньоторговельного обороту.

Сучасні тенденції міжнародної торгівлі включають глобалізацію (зростання ролі транснаціональних корпорацій, інтеграція ринків), лібералізацію (зниження тарифів, створення зон вільної торгівлі), розвиток інновацій (електронна комерція, цифрові послуги) та зміну структури торгівлі (зростає частка послуг і високотехнологічних товарів) (рис. 1.1).

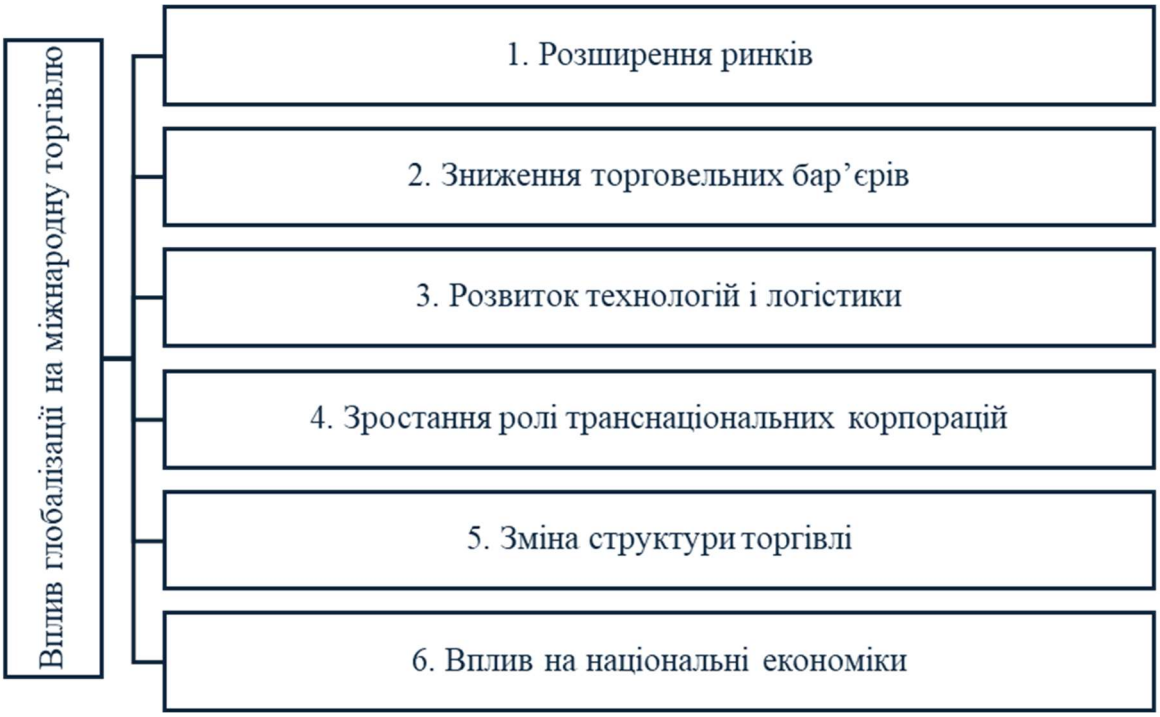

Рисунок 1.1 – Вплив глобалізації на міжнародну торгівлю

До інформації з рисунку 1.1 додамо, що глобалізація означає все більшу взаємозалежність країн у сфері економіки, торгівлі, технологій та фінансів. Одним із ключових проявів глобалізації є зростання ролі транснаціональних корпорацій (ТНК) — великих компаній, які ведуть бізнес у багатьох країнах одночасно. Вони формують глобальні виробничі ланцюги, розміщуючи виробництво там, де це дешевше або ефективніше, а продаж — там, де є попит.

Наприклад, компанія Apple розробляє продукцію у США, виробляє її в Азії, а продає по всьому світу.

Завдяки розвитку логістики, цифрових технологій та міжнародних угод, національні ринки поступово перетворюються на єдиний глобальний простір, де товари, послуги, капітал і навіть робоча сила можуть вільно переміщатися. Це відкриває нові можливості для бізнесу, але водночас створює виклики для національних виробників, які змушені конкурувати на глобальному рівні.

Лібералізація торгівлі – це процес зменшення обмежень на міжнародний обмін товарами та послугами. Вона включає зниження тарифів (мит), що робить імпорт дешевшим і доступнішим, а також створення зон вільної торгівлі, де країни домовляються про взаємне скасування торговельних бар'єрів [22, с. 144].

Прикладом є Європейський Союз, де товари між країнами-членами переміщуються без мит і квот. Україна також має зону вільної торгівлі з ЄС, що дозволяє експортувати багато товарів без додаткових зборів. Такі угоди сприяють зростанню експорту, залученню інвестицій та інтеграції у глобальні ринки.

Інновації докорінно змінюють структуру та механізми міжнародної торгівлі. Електронна комерція дозволяє компаніям продавати товари та послуги по всьому світу без фізичної присутності. Платформи на кшталт Amazon, Alibaba чи Etsy відкрили глобальні ринки навіть для малих виробників.

Цифрові послуги – ще один швидко зростаючий сегмент. Програмне забезпечення, онлайн-консультації, освітні курси, хмарні сервіси — усе це стало предметом міжнародної торгівлі. Українські IT-компанії активно експортують цифрові послуги, працюючи з клієнтами з США, ЄС, Канади та інших країн.

Що стосується зміни структури торгівлі, то у сучасній міжнародній торгівлі зростає частка послуг і високотехнологічних товарів, тоді як частка сировини поступово зменшується. Це свідчить про перехід до економіки

знань, де головну роль відіграють інтелектуальні ресурси, інновації та технології [22, с. 146].

Наприклад, у структурі експорту США понад 70% становлять послуги – фінансові, освітні, IT, медичні. У ЄС – значна частка припадає на машини, електроніку, фармацевтику. Україна також демонструє позитивні зрушення: зростає експорт IT-послуг, медичних препаратів, освітніх продуктів, хоча сировинна складова все ще домінує [28].

Отже, глобалізація суттєво впливає на міжнародну торгівлю, змінюючи її масштаби, структуру та динаміку. Вона сприяє об’єднанню національних ринків у єдиний світовий простір, що дозволяє компаніям продавати свої товари й послуги у багатьох країнах, а споживачам — отримувати доступ до ширшого асортименту продукції з усього світу.

Під впливом глобалізації країни поступово знижують торговельні бар’єри: мита, квоти та інші обмеження на імпорт і експорт. Це робить міжнародну торгівлю простішою, дешевшою та швидшою. Водночас глобалізація стимулює розвиток транспортних і інформаційних технологій, завдяки чому товари можна доставляти швидше й ефективніше, а інформація про ціни, попит і пропозицію стає доступною в реальному часі.

Важливу роль у сучасній торгівлі відіграють транснаціональні корпорації, які відкривають філії в різних країнах, організовують виробництво там, де це вигідніше, і продають продукцію по всьому світу. Це підсилює конкуренцію та сприяє поширенню інновацій [26, с. 182].

Глобалізація також змінює структуру торгівлі: зростає частка торгівлі послугами, інтелектуальною власністю, високотехнологічними товарами, а традиційна торгівля сировиною та простими товарами поступово поступається місцем обміну знаннями, технологіями та цифровими продуктами.

Водночас глобалізація робить економіки країн більш взаємозалежними. З одного боку, це відкриває нові можливості для розвитку, залучення

інвестицій, створення робочих місць. З іншого — підвищує ризики: економічні кризи, що виникають в одній країні, можуть швидко поширюватися на інші.

1.2 Вплив міжнародної торгівлі на економічний розвиток

Міжнародна торгівля є однією з ключових форм економічної взаємодії між країнами, яка відіграє важливу роль у формуванні глобальної економіки. Вона сприяє спеціалізації виробництва, ефективному використанню ресурсів, розширенню ринків збуту та інтеграції національних економік у світову систему.

Одним із головних позитивних ефектів міжнародної торгівлі є зростання валового внутрішнього продукту (ВВП). Дослідження показують, що існує пряма залежність між обсягами експорту та імпорту і темпами економічного зростання. Це особливо помітно в розвинених країнах, а також у державах з перехідною економікою.

Відкритість до зовнішньої торгівлі також сприяє залученню іноземних інвестицій, що позитивно впливає на розвиток інфраструктури, технологій та людського капіталу. Крім того, імпорт стимулює модернізацію виробництва, підвищення якості продукції та зниження цін, що в свою чергу підвищує конкурентоспроможність національних підприємств.

Соціальні вигоди міжнародної торгівлі включають збільшення зайнятості та доходів у експортно-орієнтованих галузях, а також розширення асортименту товарів для споживачів завдяки імпорту.

Однак міжнародна торгівля має і певні негативні наслідки. Зокрема, вигоди від неї розподіляються нерівномірно: розвинені країни отримують більше переваг, тоді як країни, що розвиваються, можуть зіткнутися з деіндустріалізацією та втратою конкурентоспроможності. Надмірна залежність від імпорту може призвести до занепаду стратегічно важливих галузей, а також до зростання зовнішньої залежності [36].

У сучасних умовах цифровізації виникає новий виклик — цифрова нерівність. Країни з обмеженим доступом до інтернету та цифрових технологій мають менше можливостей для участі в електронній торгівлі, що обмежує їхній потенціал економічного розвитку.

У контексті України міжнародна торгівля відіграє важливу роль у формуванні ВВП та розвитку національної економіки. Україна має відкриту економіку, орієнтовану на євроінтеграцію, і активно розвиває зовнішньоекономічні зв'язки. Після завершення війни очікується активне відновлення електронної комерції та розширення участі у глобальних цифрових ринках.

В таблиці 1.2 наведено детальний огляд позитивних аспектів впливу міжнародної торгівлі на економічний розвиток.

Таблиця 1.2 – Позитивний вплив міжнародної торгівлі на економічний розвиток

Позитивний аспект	Характеристика
1. Економічне зростання	Міжнародна торгівля стимулює зростання ВВП за рахунок: • розширення ринків збуту для національних виробників; • збільшення обсягів виробництва; • підвищення продуктивності праці через конкуренцію та інновації. Країни, які активно торгують, зазвичай демонструють вищі темпи економічного розвитку, ніж ті, що ізольовані.
2. Залучення інвестицій	Відкритість до зовнішньої торгівлі робить країну привабливою для іноземних інвесторів. Це сприяє: • модернізації виробництва; • створенню нових робочих місць; • розвитку інфраструктури; • підвищенню рівня технологій.

Продовження таблиці 1.2

3. Підвищення конкурентоспроможності	Імпорт товарів і послуг змушує національних виробників: • покращувати якість продукції; • впроваджувати інновації; • знижувати витрати та ціни. Це формує здорове конкурентне середовище, яке сприяє розвитку бізнесу.

4. Розширення вибору для споживачів	Завдяки імпорту споживачі отримують: • доступ до ширшого асортименту товарів; • можливість купувати продукцію, недоступну на внутрішньому ринку; • вигідніші ціни через конкуренцію. Це підвищує рівень життя населення.
5. Стимулювання інновацій	Міжнародна конкуренція змушує компанії: • вкладати кошти в наукові дослідження та розробки; • впроваджувати нові технології; • адаптуватися до глобальних трендів. Це сприяє технологічному прогресу та підвищенню продуктивності.
6. Розвиток людського капіталу	Зростання експорту та імпорту створює нові можливості для працевлаштування, особливо в: • логістиці; • виробництві; • сфері послуг; • IT та електронній комерції. Це сприяє професійному розвитку населення та підвищенню кваліфікації.

Джерело: [5]

Загалом, міжнародна торгівля є одним із найпотужніших інструментів економічного розвитку в сучасному світі. Вона не лише сприяє зростанню валового внутрішнього продукту (ВВП), а й стимулює структурні зміни в економіці, підвищує її ефективність та конкурентоспроможність. Завдяки доступу до зовнішніх ринків країни можуть реалізовувати продукцію у значно більших обсягах, ніж дозволяє внутрішній попит, що створює додаткові стимули для розширення виробництва, інвестування та модернізації.

Міжнародна торгівля також є важливим джерелом залучення іноземних інвестицій. Країни, які активно торгують, стають більш привабливими для інвесторів, адже відкритість економіки свідчить про її динамічність, прозорість і здатність адаптуватися до глобальних викликів. Інвестиції, у свою чергу, сприяють створенню нових робочих місць, розвитку інфраструктури, підвищенню продуктивності та впровадженню нових технологій.

В умовах відкритого ринку місцеві виробники змушені вдосконалювати продукцію, знижувати витрати, покращувати сервіс і впроваджувати інновації, щоб конкурувати з імпортними товарами. Це стимулює розвиток

підприємництва, підвищує якість продукції та послуг, а також сприяє формуванню сучасної бізнес-культури [23, с. 61].

Міжнародна торгівля також сприяє розвитку людського капіталу. Вона створює нові можливості для працевлаштування, підвищення кваліфікації, обміну знаннями та досвідом. Участь у глобальних виробничих ланцюгах вимагає від працівників нових навичок, знання іноземних мов, цифрової грамотності, що стимулює розвиток освіти та професійної підготовки.

Завдяки розширенню ринків збуту країни отримують змогу масштабувати виробництво, знижувати собівартість продукції та підвищувати прибутковість. А доступ до нових технологій через імпорт обладнання, ліцензій, програмного забезпечення чи знань дозволяє модернізувати виробничі процеси, підвищити енергоефективність, екологічність та інноваційність економіки.

У сучасному світі міжнародна торгівля також є каталізатором цифрової трансформації. Електронна комерція, хмарні сервіси, цифрові платформи для торгівлі та логістики — усе це змінює традиційні моделі ведення бізнесу, відкриваючи нові можливості для малих і середніх підприємств, які раніше не мали доступу до глобальних ринків.

Зрештою, міжнародна торгівля сприяє підвищенню рівня життя населення. Вона забезпечує доступ до ширшого асортименту товарів і послуг, знижує ціни, покращує якість продукції, створює нові робочі місця та підвищує доходи. Усе це формує основу для сталого економічного розвитку, соціальної стабільності та інтеграції країни у глобальну спільноту.

В таблиці 1.3 наведено детальніший опис негативного впливу міжнародної торгівлі на економічний розвиток.

Таблиця 1.3 – Негативний вплив міжнародної торгівлі на економічний розвиток

Негативний аспект	Характеристика

1. Нерівномірний розподіл вигод	Міжнародна торгівля часто приносить більше вигод розвиненим країнам, які мають: • високотехнологічне виробництво; • доступ до фінансових ресурсів; • сильні інституції. Натомість країни, що розвиваються, можуть: • залишатися постачальниками сировини; • втрачати частину промислового потенціалу; • залежати від зовнішніх ринків. Це поглиблює економічну нерівність між державами.
2. Деіндустріалізація	У деяких країнах відкритість до імпорту призводить до: • витіснення національних виробників дешевшими іноземними товарами; • закриття підприємств, які не витримують конкуренції; • зменшення зайнятості в промисловості. Це явище називається деіндустріалізацією, і воно може мати довгострокові негативні наслідки для економіки.
3. Залежність від імпорту	Надмірна залежність від імпорту може призвести до: • нестабільності внутрішнього ринку; • дефіциту стратегічних товарів у кризових ситуаціях; • зниження національної безпеки в окремих секторах (наприклад, енергетика, продовольство). Це особливо небезпечно для країн, які не мають диверсифікованої економіки.
4. Втрата культурної та економічної ідентичності	Глобалізація через торгівлю може спричинити: • уніфікацію споживчих звичок; • витіснення локальних брендів; • зменшення підтримки національного виробника. Це може негативно вплинути на культурну самобутність та економічну автономію.
5. Цифрова нерівність	У сучасних умовах міжнародна торгівля все більше переходить у цифрову площину. Країни з обмеженим доступом до інтернету, цифрових платформ, електронної комерції мають менше можливостей для участі в глобальній торгівлі, що обмежує їхній економічний потенціал.

Продовження таблиці 1.3

6. Екологічні ризики	Зростання міжнародної торгівлі може спричинити: • надмірне використання природних ресурсів; • забруднення довкілля через транспортування товарів; • екологічну деградацію в країнах, де слабкий контроль за виробництвом. Це створює довгострокові загрози для сталого розвитку.

Джерело: [12]

Попри численні переваги, міжнародна торгівля має і потенційно негативні наслідки, які можуть впливати як на окремі країни, так і на глобальну економіку загалом. Одним із найбільш обговорюваних ризиків є поглиблення економічної нерівності. Розвинені країни, які мають доступ до капіталу, технологій та глобальних ринків, часто отримують більші вигоди від торгівлі, тоді як країни, що розвиваються, можуть залишатися в ролі постачальників сировини або дешевої робочої сили. Це створює асиметрію у розподілі доходів, обмежує можливості для економічного зростання та посилює залежність від зовнішніх факторів.

Ще одним викликом є деіндустріалізація, яка може виникати внаслідок конкуренції з боку дешевших імпортних товарів. Місцеві виробники, особливо у країнах з менш розвиненою промисловістю, не витримують конкуренції, що призводить до закриття підприємств, втрати робочих місць та зниження рівня зайнятості. Наприклад, у багатьох країнах Східної Європи після відкриття ринків у 1990-х роках спостерігалося згортання частини промислового виробництва, що негативно вплинуло на соціально-економічну стабільність [23, с. 64].

Залежність від імпорту — ще один ризик, особливо у стратегічних секторах, таких як енергетика, медицина чи продовольство. Якщо країна не має достатніх внутрішніх потужностей, вона стає вразливою до зовнішніх шоків — наприклад, зростання цін, логістичних проблем або політичних конфліктів. Україна, зокрема, у 2024 році витратила близько 9 млрд доларів на імпорт енергоресурсів, що свідчить про критичну залежність від зовнішніх постачань у період війни.

Міжнародна торгівля також може спричинити втрату економічної автономії, коли національні рішення дедалі більше залежать від глобальних ринків, іноземних інвесторів або міжнародних корпорацій. Це може

обмежувати здатність урядів проводити незалежну економічну політику, захищати національні інтереси або підтримувати стратегічні галузі [27].

Крім того, глобалізація торгівлі нерідко впливає на культурну самобутність. Масове проникнення іноземних товарів, брендів, медіа та стилів життя може витісняти локальні традиції, ремесла та культурні практики, особливо в малих країнах або регіонах з унікальною культурною спадщиною.

У сучасному цифровому світі виникає ще один виклик — цифрова нерівність. Країни, які не мають доступу до сучасних технологій, інтернету або цифрової інфраструктури, опиняються на узбіччі глобальної торгівлі, особливо у сфері електронної комерції та цифрових послуг. Це обмежує їхню участь у нових формах економічної діяльності та поглиблює розрив між «цифровими лідерами» і «цифровими аутсайдерами».

Не менш важливими є екологічні ризики, пов’язані з глобальними торговельними процесами. Масове виробництво, транспортування товарів на великі відстані, надмірне споживання ресурсів — усе це сприяє забрудненню довкілля, зміні клімату та виснаженню природних ресурсів. Наприклад, зростання обсягів морських перевезень супроводжується збільшенням викидів парникових газів, а інтенсивне сільське господарство — деградацією ґрунтів [27].

Таким чином, міжнародна торгівля, хоча й є потужним рушієм розвитку, потребує збалансованого підходу, який враховує не лише економічні вигоди, а й соціальні, культурні та екологічні наслідки. Лише за умови відповідальної політики, регулювання та міжнародної співпраці вона може стати основою сталого розвитку.

1.3 Національні вигоди від міжнародної торгівлі

Міжнародна торгівля приносить країнам значні національні вигоди, які проявляються у різних сферах економіки та суспільства. Насамперед, вона сприяє зростанню добробуту населення, оскільки дозволяє отримувати товари

й послуги, які країна не може ефективно виробляти самостійно або які коштували б дорожче у внутрішньому виробництві. Це розширює вибір для споживачів і знижує ціни.

Однією з ключових переваг міжнародної торгівлі є спеціалізація, яка дозволяє країнам зосередитися на виробництві тих товарів і послуг, у яких вони мають порівняльні переваги. Це означає, що країна може виробляти певні продукти ефективніше — з меншими витратами ресурсів або з вищою якістю — порівняно з іншими країнами. Такий підхід не лише підвищує продуктивність праці, а й сприяє раціональному використанню природних, людських та фінансових ресурсів [27].

Україна, наприклад, має сприятливі кліматичні умови та родючі ґрунти, що дозволяє їй спеціалізуватися на виробництві аграрної продукції — зернових, олійних культур, овочів. Завдяки цьому українські аграрії можуть виробляти продукцію з високою ефективністю, яка користується попитом на світових ринках. Також країна активно розвиває IT-сектор, де має порівняльну перевагу у вигляді кваліфікованих кадрів, що дозволяє експортувати цифрові послуги.

Німеччина — приклад країни, яка спеціалізується на виробництві високотехнологічного обладнання, автомобілів, промислових машин. Її економіка побудована на інженерній точності, інноваціях та якості, що дозволяє їй утримувати лідерські позиції в експорті складної техніки. Завдяки спеціалізації Німеччина є одним із найбільших експортерів у світі, незважаючи на обмежені природні ресурси.

Бразилія має порівняльні переваги у виробництві кави, сої, м’яса та залізної руди. Її природні умови дозволяють ефективно вирощувати сільськогосподарські культури, які експортуються до багатьох країн світу. Спеціалізація на аграрному секторі забезпечує значну частину валютних надходжень, хоча й створює ризики залежності від коливань цін на сировину.

Південна Корея — приклад країни, яка зробила ставку на високотехнологічне виробництво. Вона спеціалізується на електроніці,

напівпровідниках, автомобілях та суднобудуванні. Завдяки інвестиціям у освіту, науку та інновації, Південна Корея змогла перетворитися з аграрної країни на одного з лідерів глобальної торгівлі.

Індія активно спеціалізується на IT-послугах, фармацевтиці та текстильній промисловості. Її порівняльна перевага — велика кількість англомовних фахівців, що дозволяє обслуговувати клієнтів з усього світу. Експорт програмного забезпечення та аутсорсингових послуг став одним із головних джерел валютних надходжень.

Таким чином, спеціалізація дозволяє країнам ефективно інтегруватися у глобальні виробничі ланцюги, підвищувати конкурентоспроможність та забезпечувати економічне зростання. Водночас важливо поєднувати спеціалізацію з диверсифікацією, щоб уникнути надмірної залежності від окремих секторів і забезпечити стійкість до зовнішніх шоків.

Відкритість до міжнародної торгівлі також стимулює економічне зростання. Вона сприяє залученню інвестицій, впровадженню нових технологій і підвищенню конкуренції, що позитивно впливає на розвиток економіки в довгостроковій перспективі. Вихід на зовнішні ринки дозволяє підприємствам збільшувати обсяги виробництва, знижувати собівартість продукції та підвищувати свою конкурентоспроможність завдяки ефекту масштабу [27].

Міжнародна торгівля прискорює обмін знаннями й технологіями, сприяє модернізації виробництва та підвищує рівень інноваційності економіки. Розширення експорту забезпечує додаткові надходження до державного бюджету, які можуть бути використані для розвитку інфраструктури, освіти, медицини тощо.

Теоретично ці вигоди обґрунтовуються класичними та сучасними економічними теоріями. Зокрема, теорія абсолютних і порівняльних переваг (А. Сміт, Д. Рікардо) доводить, що країни виграють від торгівлі, якщо спеціалізуються на тому, що виробляють найкраще. Модель Хекшера-Оліна пояснює, що країни експортують ті товари, виробництво яких інтенсивно

використовує їхні відносно дешеві фактори виробництва. Сучасні теорії підкреслюють роль технологій, знань та інвестицій у формуванні вигод від торгівлі [11, с. 55].

Таким чином, доцільно стверджувати, що національні вигоди від міжнародної торгівлі полягають у підвищенні добробуту, економічному зростанні, розвитку технологій, підвищенні конкурентоспроможності та ефективності економіки країни. Водночас важливо, щоб держава проводила збалансовану торговельну політику, яка враховує як вигоди, так і можливі ризики для окремих галузей.

На рисунку 1.2 наведені приклади національних вигод для України.

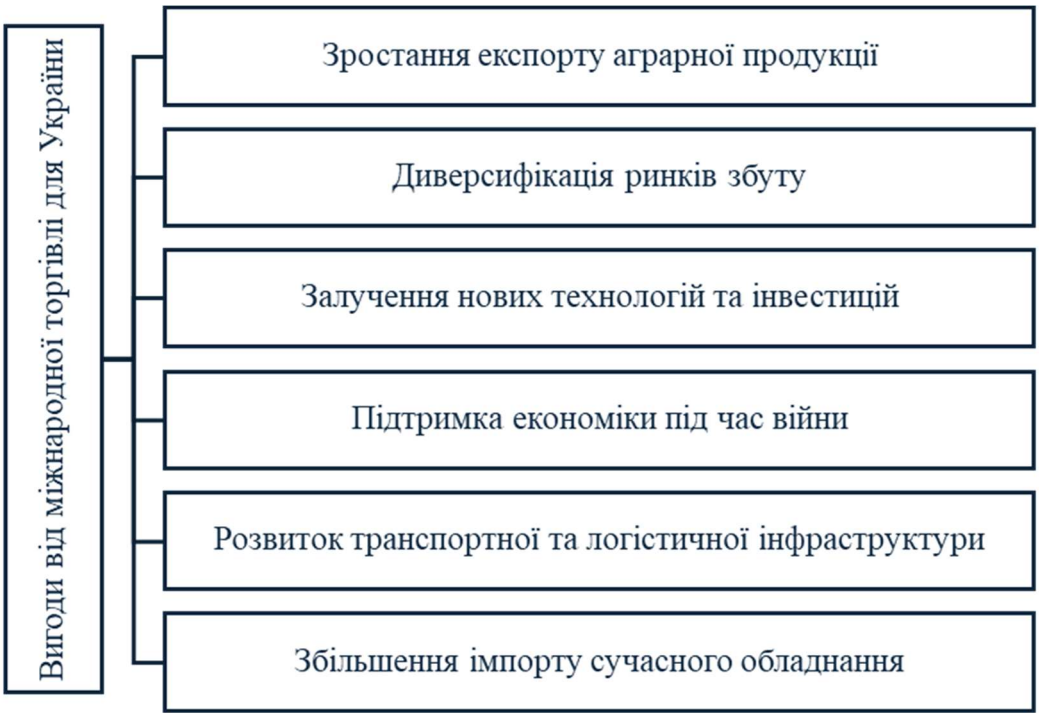

Рисунок 1.2 - Вигоди від міжнародної торгівлі для України

Розширюючи інформацію на рис. 1.2, варто зазначити, що міжнародна торгівля відіграє ключову роль у розвитку української економіки, і це особливо помітно на конкретних прикладах останніх років. Однією з головних вигод є зростання експорту аграрної продукції. Україна вже давно є одним із провідних експортерів зернових, соняшникової олії, кукурудзи, пшениці та ячменю. Завдяки доступу до міжнародних ринків, зокрема країн ЄС, Близького Сходу та Африки, українські аграрії отримують стабільні валютні

надходження, що підтримує зайнятість у сільському господарстві та сприяє розвитку сільських територій.

Ще одним важливим прикладом є диверсифікація ринків збуту. Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС та створення зони вільної торгівлі, частка ЄС у структурі українського експорту суттєво зросла — у 2024 році понад 59% експорту припадало саме на країни Європейського Союзу. Це дозволило зменшити залежність від ринків країн СНД і зробило українську економіку більш стійкою до зовнішніх шоків [28].

Відкритість до міжнародної торгівлі також сприяє залученню нових технологій та інвестицій. Українські підприємства, особливо у харчовій, машинобудівній та ІТ-галузях, змушені підвищувати якість продукції та впроваджувати інновації, щоб залишатися конкурентоспроможними на світових ринках. Це стимулює модернізацію виробництва та підвищує продуктивність праці.

Особливо важливою стала підтримка економіки під час війни. У 2022–2024 роках Європейський Союз надав Україні торгові преференції, скасувавши мита та квоти на більшість товарів. Це дозволило українським виробникам зберегти експорт навіть в умовах воєнних дій, а державі — отримувати валютну виручку для підтримки економіки.

Для забезпечення експорту, особливо аграрної продукції, Україна активно розвиває транспортну та логістичну інфраструктуру: модернізуються морські коридори, залізничні та автомобільні шляхи. Це не лише сприяє експорту, а й створює нові робочі місця та стимулює розвиток суміжних галузей.

Ще одним прикладом вигоди є збільшення імпорту сучасного обладнання. Українські підприємства імпортують новітні машини, транспортні засоби та технологічне обладнання, що дозволяє підвищувати продуктивність і конкурентоспроможність на світових ринках [32].

Таким чином, міжнародна торгівля забезпечує Україні не лише економічну стабільність, а й стимулює розвиток ключових галузей, сприяє впровадженню інновацій та підвищує якість життя населення.

Окремо варто наголосити, що міжнародна торгівля відіграє критично важливу роль у розвитку енергетики України, особливо в умовах війни, руйнування інфраструктури та трансформації енергетичного ринку. Україна залишається енергодефіцитною країною, що означає обмежені внутрішні можливості для забезпечення потреб економіки в енергоресурсах. У цьому контексті імпорт енергоносіїв стає не просто економічною необхідністю, а елементом національної безпеки.

У 2024 році Україна витратила близько 9 млрд доларів на імпорт енергоресурсів, тоді як експорт у цій сфері склав лише 0,2 млрд доларів. Такий дисбаланс свідчить про високу залежність від зовнішніх постачань. Основну частину імпорту становили нафта та нафтопродукти — понад 76%, а також електроенергія, нафтові гази та кам’яне вугілля. Це забезпечувало стабільну роботу промисловості, транспорту та житлово-комунального сектору, особливо в періоди пікового навантаження або після пошкоджень енергетичної інфраструктури внаслідок обстрілів.

Одним із яскравих прикладів ефективності міжнародної торгівлі є можливість оперативного імпорту електроенергії з країн Європейського Союзу. У 2024 році Україна закуповувала електроенергію у всіх європейських сусідів, найбільше — з Угорщини, Польщі та Словаччини. Це дозволило уникнути масштабних відключень, стабілізувати енергосистему та забезпечити безперервне постачання електроенергії для критичної інфраструктури та населення [32].

Ще одним стратегічно важливим кроком стало приєднання України до європейської енергетичної мережі ENTSO-E у 2022 році. Синхронізація енергосистеми відкрила можливість не лише імпорту, а й експорту електроенергії до країн ЄС. Це стало додатковим джерелом валютних

надходжень, а також стимулом для розвитку відновлюваної енергетики, зокрема сонячної та вітрової генерації, яка має великий потенціал в Україні.

Міжнародна торгівля також сприяє модернізації української енергетики через імпорт сучасного обладнання, технологій та управлінських рішень. Наприклад, закупівля високоефективних трансформаторів, систем накопичення енергії, цифрових рішень для управління мережею дозволяє підвищити надійність, ефективність та екологічність енергосистеми. Це особливо важливо в контексті переходу до «зеленої» енергетики та виконання міжнародних зобов'язань щодо скорочення викидів парникових газів [32].

Міжнародна співпраця відкриває доступ до інвестицій у будівництво нових об'єктів генерації, зокрема сонячних і вітрових електростанцій. Україна активно співпрацює з міжнародними фінансовими інституціями, такими як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Світовий банк, а також з приватними інвесторами, які зацікавлені у розвитку сталих енергетичних проєктів.

Участь України в міжнародних енергетичних організаціях і договорах, таких як Енергетичне співтовариство, дозволяє не лише отримувати технічну допомогу та доступ до ринків, а й впливати на формування регіональної політики у сфері енергетики. Це підвищує рівень енергетичної безпеки, сприяє інтеграції в європейський енергетичний простір та зміцнює позиції України як надійного партнера.

Таким чином, міжнародна торгівля в енергетичній сфері забезпечує Україні доступ до необхідних ресурсів, технологій та фінансування, сприяє стабільності енергосистеми та розвитку сучасної енергетики.

Висновки до розділу 1

В ході роботи над розділом 1 було визначено, що міжнародна торгівля – це оплачуваний обмін товарами між країнами світу. Вона виступає формою економічних відносин між виробниками різних держав, що базується на

міжнародному поділі праці та відображає їхню взаємну економічну залежність. До міжнародної торгівлі належать експорт і імпорт продукції, а співвідношення між цими операціями визначає торговельний баланс.

Міжнародна торгівля охоплює різноманітні форми взаємодії між країнами, які відображають гнучкість, складність та еволюцію глобальних економічних зв'язків. Залежно від політичних, економічних та технологічних умов, країни можуть обирати різні моделі співпраці, що відповідають їхнім інтересам і можливостям.

Було досліджено, що міжнародна торгівля відіграє надзвичайно важливу роль в економічному розвитку країн, і Україна — яскравий приклад того, як зовнішньоекономічна діяльність може впливати на національну економіку. Торгівля дозволяє ефективно використовувати наявні ресурси, адже країни можуть спеціалізуватися на виробництві тих товарів і послуг, у яких мають конкурентні переваги, а інші — отримувати через обмін. Це сприяє загальному підвищенню продуктивності, зростанню ВВП та інтеграції у глобальні економічні процеси.

2. АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЇЇ МІСЦЯ В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ

2.1 Аналіз сучасного стану зовнішньоторговельних відносин України

Станом на 2025 рік зовнішньоторговельна діяльність України продовжує зазнавати значного впливу з боку триваючої війни з Росією. Збройний конфлікт спричинив серйозні логістичні труднощі, зокрема обмеження доступу до морських портів, руйнування інфраструктури та зростання витрат на транспортування. У відповідь на ці виклики Україна активно переорієнтовує свою зовнішню торгівлю на ринки Європейського Союзу, зменшуючи залежність від країн СНД.

Український експорт зосереджений переважно на аграрній продукції — зернових культурах (пшениця, кукурудза), соняшниковій олії, металопродукції та IT-послугах. Водночас експорт стикається з низкою проблем: обмеженим доступом до портів Чорного моря, високими логістичними витратами та конкуренцією на світових ринках. Імпорт України включає нафтопродукти, газ, машини та обладнання, медикаменти, а також продукцію хімічної промисловості. Спостерігається зростання імпорту з країн ЄС та Туреччини, тоді як імпорт з Росії практично зведений нанівець [34].

Наведемо основні фактори, які впливають на сучасний стан зовнішньоторговельної діяльності України.

1. Геополітична ситуація.

Війна з Росією стала визначальним чинником трансформації зовнішньоекономічної політики України. Через втрату доступу до традиційних ринків та логістичних маршрутів, Україна була змушена переорієнтуватися на нових партнерів, зокрема країни Європейського Союзу, Туреччину, США та Китай. Геополітична підтримка з боку західних країн сприяє стабілізації торговельних процесів, але водночас створює залежність від політичної кон’юнктури.

2. Зміна логістичних маршрутів.

Блокування морських портів, руйнування транспортної інфраструктури та ризики військових дій змусили Україну шукати альтернативні шляхи доставки товарів. Основний акцент змістився на залізничні та автомобільні перевезення через західні кордони. Це призвело до зростання витрат на

логістику, збільшення часу доставки та необхідності адаптації підприємств до нових умов.

Таблиця 2.1 – Основі логістичні маршрути експорту та імпорту

Основні маршрути експорту	Основні маршрути імпорту
1. Солідарні логістичні коридори (ЄС) Створені за підтримки Європейської комісії, ці маршрути забезпечують: o До 70% імпорту в Україну o Близько 40% неаграрного експорту до Європи Основні напрямки: o Польща: митні пункти Ягодин, Краковець, Рава-Руська, Мостиська o Румунія: з подальшим транспортуванням через порт Констанца	1. Західний кордон (ЄС) Завдяки "транспортному безвізу" між Україною та ЄС, імпорт товарів — зокрема комплектуючих та обладнання — здійснюється без спеціальних дозволів, що сприяє зростанню товарообігу.
2. Дунайські порти — Ізмаїл та Рені Забезпечують до 29 млн тонн експортних вантажів щорічно. Продукція контейнеризується прямо в порту, що прискорює логістику. Звідси вантажі прямують до портів Румунії, Болгарії та інших країн Європи.	2. Дунайський маршрут: Ізмаїл — Констанца — Німеччина Перспективний напрям для контейнерних перевезень, особливо для агропродукції та промислових товарів.
3. Морський коридор через порти Великої Одеси Після часткової деблокади морських портів, Україна збільшила товарообіг до 75% довоєнного рівня. Через Одесу, Чорноморськ та Південний експортуються зерно, руда, металургія.	3. Транскаспійський маршрут Альтернатива для імпорту з Азії, включає порти Грузії, Азербайджану та Казахстану. Доставка з Китаю скорочується до 20–25 днів, минаючи росію.
4. Європейські хаби Через блокаду українських портів, вантажі перенаправляються до: o Гданськ/Гдиня (Польща) o Клайпеда (Литва) o Гамбург (Німеччина) o Копер (Словенія)	

Джерело: [10]

Станом на 2025 рік, логістичні маршрути експорту та імпорту України зазнали значних змін через війну, блокаду портів та геополітичні виклики (табл. 2.1). Проте країна змогла адаптуватися, сформувавши нову систему транспортних коридорів, яка забезпечує стабільність зовнішньої торгівлі.

У 2025 році проблеми на західних кордонах України стали серйозним викликом для логістики, особливо в контексті експорту. Вони мають

системний характер і суттєво впливають на ефективність зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств.

Найбільш критична ситуація спостерігається на кордоні з Польщею. Основні пункти пропуску — «Ягодин», «Краківець», «Рава-Руська» — працюють із перевантаженням, що призводить до черг тривалістю до 40–60 годин. Причинами цього є протести польських фермерів і перевізників, які блокують рух через незадоволення умовами торгівлі, обмеження на імпорт української продукції, а також технічні збої в митних системах. Хоча запроваджена система електронної черги eCherha частково допомагає, її ефективність залишається обмеженою.

Додатково, з початку 2025 року Польща запровадила обов'язкову реєстрацію в системі SENT для всіх перевізників. Це значно ускладнило процес оформлення документів, збільшило час проходження кордону та підвищило вартість перевезень на 20–25%. Часті збої в електронних системах митниці призводять до того, що іноді пропускають лише порожні вантажівки, що паралізує експортні потоки [16].

У відповідь на перевантаження польського напрямку, бізнес переорієнтовується на менш завантажені кордони. Угорщина та Словаччина (пункти «Чоп», «Ужгород») демонструють стабільніший трафік з очікуванням 12–24 години. Румунія та Болгарія (пункти «Порубне», «Орлівка», «Ізмаїл») використовуються для перевезень у Балканські країни, Туреччину, Грецію, і мають кращу пропускну здатність.

Логістичні труднощі мають прямий негативний вплив на український бізнес. Затримки поставок порушують виробничі графіки, особливо для компаній, що працюють за моделлю «just-in-time». Зростають витрати на паливо, простої водіїв, використання альтернативних маршрутів. Втрачаються експортні можливості, особливо для аграрного сектору, де своєчасність доставки критично важлива.

Українські компанії активно шукають нові рішення. Переорієнтація на залізничні маршрути — хоч і з обмеженнями, такими як різна ширина колій та

дефіцит вагонів — дозволяє частково компенсувати втрати. Розвиток транскаспійського маршруту через Грузію, Азербайджан і Казахстан відкриває альтернативу для імпорту з Азії. Також активно інвестуються складські потужності на заході України та цифровізація логістичних процесів, що дозволяє краще планувати перевезення та уникати простоїв [16].

Ці виклики вимагають системного підходу як з боку держави, так і бізнесу, щоб забезпечити стабільність зовнішньої торгівлі та підтримати економіку в умовах війни.

3. Євроінтеграція.

Угода про асоціацію з ЄС та статус кандидата на вступ відкрили нові можливості для українських виробників. Гармонізація технічних регламентів, спрощення митних процедур та доступ до єдиного європейського ринку стимулюють розвиток експорту. ЄС став головним торговельним партнером України, що позитивно впливає на якість продукції, конкурентоспроможність та інвестиційну привабливість.

4. Структурні зміни в економіці.

Під впливом війни та глобальних викликів змінюється структура української економіки. Зростає роль аграрного сектору, IT-послуг, деревообробки та легкої промисловості. Металургія та машинобудування, які традиційно були основою експорту, зазнають втрат через руйнування виробничих потужностей та зниження попиту. Це стимулює диверсифікацію виробництва та пошук нових ніш.

Аграрний сектор України, незважаючи на складні обставини, зберігає стратегічне значення для національної економіки та міжнародної торгівлі. Після початку повномасштабної війни у 2022 році галузь зазнала серйозних викликів, однак продовжує адаптуватися та демонструє стійкість. Військові дії суттєво обмежили доступ до частини сільськогосподарських угідь, особливо на тимчасово окупованих або замінованих територіях. Проте українські аграрії швидко адаптувались: виробництво переміщується до безпечніших регіонів,

впроваджуються нові технології, зростає роль аграрного страхування як інструменту захисту бізнесу.

Україна зберігає позиції одного з провідних виробників зернових, олійних культур, овочів та фруктів. Внутрішній ринок демонструє зростання попиту на продукцію з доданою вартістю — перероблені харчові товари, органічну продукцію та локальні бренди, що відповідає сучасним споживчим трендам. Україна залишається ключовим гравцем на світовому ринку зерна, зокрема пшениці, кукурудзи та соняшникової олії. Попри логістичні труднощі, спричинені блокуванням портів та ризиками морських перевезень, експорт частково забезпечується через альтернативні маршрути — Дунайські порти, залізничні та автомобільні коридори до країн ЄС [15].

Що стосується сучасних інноваційних рішень, зазначимо, що аграрний сектор активно впроваджує інноваційні рішення: використання дронів, супутникового моніторингу, точного землеробства та автоматизації процесів. Зростає інтерес до сталого землеробства та екологічних практик, особливо серед підприємств, орієнтованих на європейські ринки, де екологічність є важливою конкурентною перевагою.

Станом на 2025 рік, уряд України реалізує низку програм підтримки аграріїв: надання грантів, компенсацій за втрати, пільгового кредитування. Євроінтеграційні процеси сприяють гармонізації стандартів якості, безпеки та екологічності продукції, що відкриває нові можливості для експорту до країн ЄС.

Металургійна промисловість України у 2025 році перебуває у складному, але поступово стабілізуючомуся стані. Війна з Росією завдала галузі значних втрат, однак підприємства адаптуються до нових умов, зберігаючи експортний потенціал і стратегічне значення для економіки.

Одним із головних ударів по галузі стало знищення металургійних потужностей на сході України. Підприємства в Маріуполі, Авдіївці, Алчевську — зокрема «Азовсталь» та ММК ім. Ілліча — були зруйновані або

зупинені через бойові дії та окупацію. Це призвело до суттєвого скорочення виробничих обсягів.

Логістичні труднощі також стали серйозним бар'єром: блокування морських портів, таких як Маріуполь і Бердянськ, ускладнило експорт металопродукції. Внаслідок цього зросла залежність від залізничного транспорту та сухопутних маршрутів через західні кордони.

Загалом виробництво сталі та чавуну скоротилося більш ніж на 60% у порівнянні з довоєнним періодом. Частина підприємств працює на знижених потужностях або переорієнтовується на внутрішній ринок.

Попри труднощі, галузь демонструє ознаки адаптації. Наприклад, «Арселор Міттал Кривий Ріг» продовжує роботу, модернізує виробництво та впроваджує нові технології. Відбувається поступова релокація виробництва до західних регіонів країни [17].

Українська металургія отримує підтримку з боку Європейського Союзу — спрощення торговельних процедур, тимчасове скасування мит, що сприяє зростанню експорту до Польщі, Румунії, Словаччини.

Крім того, деякі підприємства почали інвестувати в «зелений курс» — декарбонізацію, енергоефективні технології та екологічні стандарти, що відповідає вимогам європейських ринків. Україна продовжує експортувати металургійну продукцію, хоча обсяги залишаються нижчими за довоєнні. Основні експортні позиції — напівфабрикати зі сталі, феросплави, прокат. Основними ринками залишаються країни Європейського Союзу, Туреччина та Близький Схід.

Станом на 2025 рік, машинобудівна галузь України перебуває у складному, але поступово стабілізуючомуся стані, що зумовлено як внутрішніми викликами, так і зовнішніми факторами. Ось як виглядає її сучасний портрет:

Після початку повномасштабної війни багато машинобудівних підприємств, особливо на сході та півдні країни, були зруйновані або змушені евакуюватися. Це призвело до значного скорочення виробництва. Водночас,

галузь демонструє адаптивність: частина підприємств реструктуризувалася, переорієнтувавшись на виготовлення військової техніки, дронів, бронетранспортерів та ремонт обладнання [15].

Через логістичні труднощі, блокаду портів та руйнування транспортної інфраструктури, обсяги експорту машинобудівної продукції суттєво знизилися. Проте українські виробники активно переорієнтовуються на європейські ринки, адаптуючи свою продукцію до стандартів ЄС, що відкриває нові можливості для інтеграції в міжнародні ланцюги постачання.

Сільськогосподарське машинобудування залишається одним із найстійкіших напрямів. Попри загальні труднощі, аграрний сектор продовжує активно функціонувати, що створює стабільний попит на техніку для обробітку землі, збирання врожаю та логістики. Це забезпечує відносну стабільність і розвиток підприємств, які спеціалізуються на виробництві агротехніки.

Енергетичне машинобудування набуває особливої актуальності у зв’язку з масштабними руйнуваннями енергетичної інфраструктури. Потреба у відновленні електростанцій, трансформаторних підстанцій та інших об’єктів стимулює виробництво відповідного обладнання, що сприяє активізації цієї підгалузі.

Транспортне машинобудування, навпаки, зазнало значних втрат — як матеріальних, так і кадрових. Проте в ньому зберігається потенціал для розвитку, особливо у напрямі електротранспорту та екологічно чистих рішень, які відповідають сучасним європейським тенденціям.

Галузь стикається з дефіцитом кваліфікованих кадрів, що спричинено масовою міграцією населення та мобілізацією. Це ускладнює як поточне виробництво, так і довгострокове планування. Додатково, високі ризики для інвесторів, пов’язані з безпековою ситуацією, стримують притік капіталу. Ще одним бар’єром є застаріле обладнання, яке потребує модернізації для відповідності сучасним технологічним стандартам.

Попри всі труднощі, машинобудівна галузь України має реальний потенціал для відновлення та зростання. Серед ключових перспектив [17]:

– інтеграція в європейські ланцюги постачання відкриває нові можливості для експорту та технологічного партнерства;

– розвиток інженерних стартапів, особливо у сфері автоматизації, робототехніки та цифрових рішень, може стати драйвером інновацій;

– зростання попиту на продукцію подвійного призначення – тобто таку, що може використовуватися як у цивільних, так і в оборонних цілях – стимулює розширення виробництва та пошук нових технологічних рішень.

Інвестиційна підтримка відіграє важливу роль у відновленні: держава разом із міжнародними партнерами — зокрема ЄС та США – надає гранти та технічну допомогу для модернізації виробництва та відновлення критичної інфраструктури.

5. Фінансова підтримка та інвестиції.

Україна отримує значну фінансову допомогу від міжнародних партнерів – гранти, кредити, технічну підтримку. Ці ресурси спрямовуються на відновлення інфраструктури, підтримку бізнесу, розвиток експорту та інтеграцію до глобальних ланцюгів постачання. Інвестиції також сприяють модернізації виробництва та підвищенню якості продукції.

6. Людський капітал.

Міграція населення, мобілізація та втрати кваліфікованих кадрів створюють дефіцит робочої сили. Це ускладнює функціонування підприємств, особливо у виробничому секторі. Водночас зростає роль дистанційної роботи, аутсорсингу та автоматизації, особливо в IT-галузі, що частково компенсує кадрові втрати.

7. Попит на екологічну та сертифіковану продукцію.

Європейські ринки дедалі більше орієнтуються на екологічність, безпечність та сертифікацію продукції. Це стимулює українських виробників до впровадження міжнародних стандартів, розвитку органічного виробництва

та проходження сертифікаційних процедур. Такий підхід відкриває нові можливості для експорту до ЄС та інших розвинених країн.

Підсумуємо основні фактори сучасного розвитку зовнішньої торгівлі України, їх опис та приклади в таблиці.

Таблиця 2.2 – Основні фактори сучасного розвитку зовнішньої торгівлі України

Фактор	Опис	Приклад
Геополітична ситуація	Війна з Росією змінила географію торгівлі, спричинила переорієнтацію на ЄС, Туреччину, США та Китай.	Зростання експорту до Польщі, Німеччини, Туреччини після 2022 року.
Зміна логістичних маршрутів	Блокування портів і руйнування інфраструктури призвели до переходу на наземні маршрути, що збільшило витрати.	Переорієнтація експорту зерна через західні кордони замість портів Чорного моря.
Євроінтеграція	Угода про асоціацію з ЄС та статус кандидата стимулюють гармонізацію стандартів і відкриття ринків.	63% експорту у 2024 році припадає на країни ЄС; спрощення митних процедур.
Структурні зміни в економіці	Зростає роль аграрного сектору, IT, легкої промисловості; металургія та машинобудування зазнають втрат.	Зростання експорту IT-послуг та меблів; падіння металургії у 2022–2023 роках.
Фінансова підтримка та інвестиції	Україна отримує гранти та кредити для підтримки бізнесу, модернізації виробництва та розвитку експорту.	Отримання допомоги від ЄС, Світового банку, USAID для підтримки бізнесу.
Людський капітал	Міграція та мобілізація створюють дефіцит кадрів, але зростає роль дистанційної роботи та аутсорсингу.	Залучення фахівців до IT-компаній через дистанційну роботу; дефіцит кадрів у виробництві.

Продовження таблиці 2.2

Попит на екологічну та сертифіковану продукцію	Європейські ринки вимагають екологічності та сертифікації, що стимулює розвиток органічного виробництва.	Експорт органічної продукції до Німеччини та Нідерландів; сертифікація за стандартами ЄС.

Джерело: [10]

Доцільно стверджувати, що війна спричинила загальне зниження обсягів зовнішньої торгівлі порівняно з довоєнним періодом. Україна змушена переорієнтовувати логістичні маршрути на західні кордони, використовуючи залізничні та автомобільні перевезення. Європейський Союз надає підтримку у вигляді спрощення митних процедур та фінансової допомоги, що сприяє стабілізації торговельних процесів.

Війна з Російською Федерацією продовжує створювати низку критичних загроз для зовнішньої торгівлі України, які суттєво ускладнюють функціонування логістичних ланцюгів, знижують експортний потенціал та змінюють географію торговельних зв'язків. Найбільш значущими серед них є фізичне руйнування інфраструктури, блокада морських портів та втрата традиційних ринків збуту. Розглянемо додаткові загрози розвитку зовнішньої торгівлі України від війни з рф при найбільш негативних сценаріях.

Однією з найсерйозніших загроз є масштабне знищення критичної інфраструктури, яка забезпечує зовнішньоекономічну діяльність. Внаслідок обстрілів, окупації та диверсій постраждали морські порти, залізничні вузли, склади, логістичні центри та митні термінали. Зруйновані порти — ключові об'єкти для експорту зерна, металів і руди — втратили частину своїх потужностей. Залізничні вузли, які забезпечували перевезення вантажів до кордонів та портів, також зазнали пошкоджень, що порушило внутрішню логістику. Втрата складів і логістичних центрів обмежила можливості зберігання та обробки товарів, а порушення роботи митних терміналів ускладнило процеси оформлення вантажів. За оцінками KSE Institute, загальні збитки інфраструктурі України перевищили 155 млрд доларів, що суттєво обмежує можливості для стабільної торгівлі [14].

Ще однією критичною загрозою є блокада морських портів, зокрема портів Великої Одеси — Одеси, Чорноморська та Південного. Росія періодично блокує або обстрілює ці об'єкти, що ускладнює експорт стратегічних товарів, таких як зерно, метали та хімічна продукція. Через це

українські експортери змушені переорієнтовуватися на альтернативні маршрути, зокрема Дунайські порти, які швидко перенавантажуються. Блокада морської логістики, яка до війни забезпечувала понад 60% експорту, призвела до перебоїв у постачанні та зростання світових цін на продовольство, створивши ризик глобальної продовольчої кризи.

Низький рівень імпортозаміщення є однією з ключових загроз для зовнішньої торгівлі України в умовах війни з Росією. Ця проблема має стратегічне значення, оскільки вона впливає на економічну безпеку, стійкість виробничих ланцюгів та здатність країни адаптуватися до глобальних викликів.

Через війну розвиток власного виробництва, яке могло б замінити імпорт, суттєво ускладнений. У результаті, навіть у критичних секторах — таких як оборонна промисловість, енергетика чи охорона здоров'я — Україна змушена покладатися на імпорт, що робить її вразливою до глобальних коливань, торговельних обмежень та політичного тиску.

Отже, підсумовуючи проаналізовану інформацію, зазначимо, що станом на 2025 рік зовнішня торгівля України перебуває у стані глибокої трансформації. Вона характеризується динамічністю, адаптивністю до нових умов, але водночас залишається вразливою через вплив війни, зміну геополітичних орієнтирів та складнощі з логістикою.

Водночас відбувається трансформація логістичних маршрутів. Морські порти Великої Одеси — Одеса, Чорноморськ, Південний — частково відновили роботу, але залишаються під постійною загрозою обстрілів і блокад. У зв'язку з цим зросла роль Дунайських портів, таких як Ізмаїл і Рені, які стали важливими альтернативами для експорту, особливо аграрної продукції. Основними каналами для імпорту та експорту залишаються сухопутні коридори через Польщу, Румунію, Словаччину та Угорщину, однак вони часто перевантажені, а бюрократичні бар'єри створюють додаткові труднощі для бізнесу.

Серед ключових загроз для зовнішньої торгівлі варто виділити фізичне руйнування інфраструктури — порти, склади, залізничні вузли, митні термінали — що обмежує можливості для стабільного товарообігу. Блокада морських шляхів ускладнює доступ до глобальних ринків, особливо для стратегічних товарів, таких як зерно та метали. Україна також залишається залежною від імпорту техніки, обладнання, медикаментів, що свідчить про низький рівень імпортозаміщення. Додатково, зростання логістичних витрат через довші маршрути, черги на кордонах та нові регуляторні вимоги негативно впливає на конкурентоспроможність українських товарів [25].

Попри ці виклики, Україна демонструє здатність до адаптації та пошуку нових можливостей. Інтеграція в європейські ланцюги постачання відкриває перспективи для експорту продукції з доданою вартістю. Розвиток інженерних стартапів, автоматизації виробництва та цифровізації логістики сприяє модернізації галузей. Крім того, транскаспійський маршрут — через Грузію, Азербайджан і Казахстан — стає перспективною альтернативою для імпорту з Азії, дозволяючи уникати російського транзиту.

2.2 Основні напрями міжнародної торгівлі України

Основними торговельними партнерами України стали країни ЄС, зокрема Польща, Німеччина, Італія та Нідерланди. Частка ЄС у зовнішній торгівлі України перевищує 60%. Китай залишається важливим партнером як у сфері імпорту техніки, так і експорту агропродукції. Туреччина активно співпрацює з Україною в аграрному та металургійному секторах, а Сполучені Штати Америки демонструють зростання обсягів торгівлі, особливо в IT та оборонній галузі.

Європейський Союз залишається головним торговельним партнером України, на який припадає до 60% всього експорту. Українські підприємства постачають до країн ЄС широкий спектр продукції, серед якої домінують продовольчі товари — соняшникова олія, мед, м’ясо птиці та зернові культури.

Крім того, значну частку експорту становлять кабельна продукція, меблі, текстиль та скляна тара [30, с. 21].

Найбільшими імпортерами українських товарів серед країн ЄС є Польща, Іспанія, Німеччина, Італія та Нідерланди. Ці країни активно закуповують як сільськогосподарську продукцію, так і промислові товари.

До початку повномасштабної війни Китай був одним із найбільших покупців українських зернових та мінеральних речовин. У 2025 році торгівля з Китаєм ускладнена через заблоковані морські порти, що обмежує можливості експорту великих обсягів продукції. Незважаючи на це, Китай залишається важливим торговельним партнером, особливо в аграрному секторі.

Туреччина є одним із стабільних партнерів України, з обсягом експорту близько 2 мільярдів доларів США. Основними напрямками поставок є агропродукція, метали та машинобудівна продукція. Турецький ринок активно споживає українське зерно, соняшникову олію, а також металургійні вироби.

Експорт до Сполучених Штатів Америки менш масштабний порівняно з ЄС чи Туреччиною, однак має стратегічне значення. Україна постачає до США продукти харчування, окремі види техніки та обладнання, а також ІТ-послуги, які набувають все більшого значення в умовах цифровізації економіки [30, с. 25].

У 2025 році Україна продовжує активно імпортувати широкий спектр товарів, необхідних для забезпечення внутрішніх потреб, модернізації економіки та підтримки критичної інфраструктури. Основними напрямками імпорту залишаються машини та обладнання, хімічна продукція, енергоносії, продовольство та металургійні вироби.

Найбільшу частку імпорту становлять машини, устаткування та транспортні засоби. Україна закуповує трактори, комбайни, верстати, комп’ютери, побутову техніку, що надходять переважно з Німеччини, Китаю, США та Чехії. Ці товари є критично важливими для аграрного сектору, промисловості та побуту [30, с. 28].

Другу за обсягом категорію складає продукція хімічної промисловості, зокрема ліки, добрива, пластмаси та косметика. Основними постачальниками цієї продукції є Італія, Німеччина, Індія та інші країни Європейського Союзу. Особливо актуальним є імпорт медикаментів, що забезпечують потреби медичної системи в умовах війни.

Важливу роль відіграють паливно-енергетичні товари, серед яких — нафта, природний газ, вугілля та електроенергія. Їх постачають Польща, Словаччина, Литва, Білорусь та інші країни ЄС. Ці ресурси необхідні для стабільної роботи енергетичної системи країни, особливо в умовах атак на критичну інфраструктуру.

Україна також імпортує продовольчі товари, які не виробляються в достатній кількості всередині країни. Серед них — тропічні фрукти, риба, кава, оливкова олія. Основними постачальниками є Еквадор, Норвегія, Італія та Польща.

Окрему категорію становить металопродукція та продукція машинобудування, що є важливою для промислового виробництва та оборонного комплексу. Ці товари надходять з Німеччини, Китаю та Туреччини.

Загалом, експорт та імпорт є складовими зовнішньоекономічної торгівлі. Для більш детальної оцінки поточного стану та перспектив розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні необхідним є аналіз динаміки торговельного сальдо та платіжного балансу протягом досліджуваного періоду.

Європейський Союз відіграє ключову роль у зовнішньоекономічній діяльності України, виступаючи не лише як головний торговельний партнер, а й як стратегічний союзник у процесі реформ, модернізації та інтеграції до європейського економічного простору. Це проявляється в наступних аспектах:

1. Торговельне партнерство.

ЄС є найбільшим торговельним партнером України, на який припадає понад 40–60% зовнішньої торгівлі. Завдяки Угоді про асоціацію та Глибокій і

всеосяжній зоні вільної торгівлі (ГВЗВТ), що діє з 2017 року, українські підприємства отримали привілейований доступ до єдиного європейського ринку, який охоплює понад 500 мільйонів споживачів [32].

Україна експортує до ЄС переважно аграрну продукцію — соняшникову олію, зернові, мед, м'ясо птиці, а також металургійні вироби, ІТ-послуги, меблі, текстиль і скляну тару. Натомість імпортує машини та обладнання, продукцію хімічної промисловості, енергоносії та продовольчі товари.

2. Фінансова та технічна підтримка.

З 2014 року Європейський Союз та європейські фінансові інституції мобілізували понад 14 мільярдів євро у вигляді грантів і кредитів для підтримки реформ в Україні. Ці кошти спрямовуються на боротьбу з корупцією, реформу судової системи, децентралізацію, покращення бізнес-клімату та підвищення енергоефективності [32].

3. Інституційна інтеграція.

ЄС активно сприяє зближенню українського законодавства з європейськими нормами. Це охоплює стандарти у сфері торгівлі, захисту прав споживачів, екології, цифровізації, енергетики та транспорту. Така гармонізація створює сприятливе середовище для інвестицій, розвитку малого і середнього бізнесу та підвищення конкурентоспроможності української економіки.

4. Політична підтримка та безпека.

Європейський Союз займає непохитну позицію у підтримці незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України. Після початку повномасштабного вторгнення Росії, ЄС посилив санкційний тиск на агресора та надав Україні військову, гуманітарну й економічну допомогу, що стало важливим фактором стабільності та стійкості держави.

5. Перспектива членства.

З 2022 року Україна має статус кандидата на вступ до ЄС, а з грудня 2023 року офіційно розпочато переговори про членство. Це відкриває нові

горизонти для поглиблення економічної інтеграції, розвитку інфраструктури, залучення інвестицій та зміцнення позицій України на міжнародній арені.

За даними таблиці 2.1, можемо побачити географічну структуру зовнішньої торгівлі України із основними торгівельними партнерами.

За даними вищепредставленої таблиці, бачимо, що лідерами українського експорту є такі країни як: Китай, Італія, Німеччина, Польща, Туреччина. Україна імпортує більшість товарів з наступних країн: Китай, Італія, Німеччина, Польща, США, Туреччина, Франція та Швейцарія.

Таблиця 2.3 – Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами 2024

	Експорт		Імпорт		Сальдо
	тис.дол. США	%	тис.дол. США	%	
Усього (враховуючи інші країни)	41788171,9	135,6	43518734,2	130,1	-1730562,3
Бельгія	372687,8	140,5	411602,4	124,5	-38914,5
Італія	2143894,6	177,1	1565371,8	127,8	578522,7
Китай	5676678,8	131,1	6518607,4	128,6	-841928,6
Німеччина	1716042,6	138,5	3925230,8	115,3	-2209188,2
Об'єднані Арабські Емірати	289448,1	90,6	48539,5	121,2	240908,6
Польща	3422584,4	170,3	3096782,8	122,3	325801,6
США	994729,4	165,2	2128084,7	108,9	-1133355,3
Туреччина	2401222,7	165,5	1946889,9	132,5	454332,8
Франція	490462,9	141,3	1137915,0	122,3	-647452,1
Швейцарія	92984,6	146,2	1222575,9	263,5	-1129591,3
Швеція	67972,5	150,1	430395,3	168,7	-362422,8

Джерело: [11]

Щодо експортних питань, Україна здебільшого має торгівельні відносини з країнами ЄС, які представлені у таблиці 2.2, дані якої підтверджують, що основними європейськими країнами – партнерами є: Італія, Нідерланди, Німеччина, Польща.

Таблиця 2.4 – Географічна структура зовнішньої торгівлі з країнами ЄС, 2024

	Експорт		Імпорт		Сальдо
	тис.дол. США	%	тис.дол. США	%	

Усього (враховуючи інші країни)	11878776,6	143,9	12965949,7	126,3	-1087173,1
Австрія	487263,8	193,4	356294,5	146,8	130969,3
Бельгія	216933,9	138,3	286169,1	112,7	-69235,2
Болгарія	340348,5	149,2	220382,1	176,0	119966,5
Данія	142850,7	131,7	149142,3	168,4	-6291,6
Іспанія	728562,5	103,4	429702,2	123,4	298860,3
Італія	1502044,9	159,3	1116750,2	132,2	385294,7
Нідерланди	1010389,9	107,5	448523,0	131,0	561866,8
Німеччина	1196925,8	149,3	2795884,6	112,9	-1598958,8
Польща	2366013,9	162,7	2257652,1	126,8	108361,8
Франція	351697,3	154,7	880779,6	122,2	-529082,3

Джерело: [11]

Зміни у суспільних потребах зумовили трансформацію у сфері зовнішньої торгівлі, що вимагало налагодження нових партнерських зв’язків з іншими країнами. Однак після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну розвиток зовнішньоторговельних відносин українських підприємств із зарубіжними партнерами значно уповільнився.

Про скорочення обсягів зовнішньої торгівлі свідчить статистика: у 2024 році загальний товарообіг склав 103 679 млн доларів США, тоді як у 2023 році цей показник становив 141 377 млн доларів. Таким чином, обсяг торгівлі зменшився на 37 698 млн доларів. Експорт товарів у 2024 році склав 44 173 млн доларів, що на 23 915 млн менше порівняно з 2023 роком (68 088 млн доларів). Імпорт також скоротився — з 73 289 млн доларів у 2023 році до 59 506 млн у 2024, тобто на 13 783 млн доларів.

Ці показники свідчать про суттєве падіння зовнішньоторговельного обороту країни, що негативно впливає на загальний стан економіки. Зменшення обсягів торгівлі ускладнює діяльність підприємств, знижує рівень зайнятості населення, скорочує виробництво та погіршує платіжний баланс держави.

На сьогодні українські підприємства стикаються з низкою серйозних викликів: труднощами з постачанням сировини, логістичними обмеженнями,

проблемами збуту, загрозами військових дій, фінансовими труднощами, а також втратою робочої сили через міграцію та мобілізацію.

У відповідь на ці виклики підприємства змінюють географію зовнішньої торгівлі, адаптуючи експортну діяльність до нових умов. Станом на 2024 рік 63% експорту припадає на країни Європейського Союзу, що становить 27,9 млрд доларів. Найбільшими торговельними партнерами серед країн ЄС є Польща (6,6 млрд дол.), Румунія (3,8 млрд дол.), Угорщина (2,27 млрд дол.), Німеччина (2,23 млрд дол.), Італія та Іспанія (по 1,5 млрд дол.). Також зберігається активний експорт до Туреччини (2,9 млрд дол.) та Китаю (2,47 млрд дол.). Основними експортними товарами залишаються аграрна та металургійна продукція, мінеральні добрива та деревина [10].

В сучасних умовах віддається перевага не тільки торгівлі матеріальною продукцією, а й продукцією інтелектуальної власності, а саме: досвід провідних фахівців, наукові розробки українських дослідників, IT – послуги, освітні послуги. На даний момент базова структура експорту України представлена на рисунку 2.1 [10].

Рисунок 2.1 - Структура українського експорту до країн ЄС

Як свідчить рис. 2.1, Європейський Союз розглядає Україну насамперед як важливого постачальника аграрної, металургійної та машинобудівної продукції. Станом на 2024 рік, 300 українських агропромислових

підприємства мають доступ до європейських ринків і можуть реалізовувати свою продукцію за кордон.

Обсяги торгівлі між Україною та країнами ЄС демонструють значну активність у таких товарних категоріях: живі тварини та продукція тваринного походження — 209 850,2 млн доларів США; продукція рослинного походження — 2 246 187,1 млн доларів; жири та олії — 1 336 427,8 млн доларів; готова харчова продукція — 653 389,4 млн доларів. Ці показники підтверджують високий попит на українські сільськогосподарські товари на європейському ринку.

За даними державного сайту зовнішньоторговельної діяльності України, експорт товарів до ЄС у 2024 році становив 37,8% від загального обсягу експорту в інші країни (18612,1 млн $). За результатами аналізу зовнішньоторговельної діяльності України, слід зазначити, що Євросоюз залишається основним партнером зовнішньоторговельних відносин України [10].

Таблиця 2.5 – Експорт продукції України до країн ЄС за основними товарними категоріями у період 2020–2024 років (млрд. дол. США)

Категорія	2020	2021	2022	2023	2024
Аграрна продукція	7,2	8,5	9,0	10,2	11,0
Металургія	3,5	4,0	3,2	2,8	3,0
IT-послуги	1,1	1,3	1,5	1,8	2,0
Меблі та текстиль	0,8	1,0	1,1	1,3	1,5
Скляна тара	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8

Джерело: [11]

Дані таблиці відображають загальні тенденції: стабільне зростання експорту аграрної продукції та IT-послуг, поступове розширення нішевих секторів, таких як меблі, текстиль і скляна тара, а також коливання в металургії, пов’язані з війною та змінами на світових ринках.

Таблиця 2.6 – Імпорт продукції Україною з країн ЄС за основними товарними категоріями у період 2020–2024 років (млрд. дол. США)

Категорія	2020	2021	2022	2023	2024
Машини та обладнання	6,5	7,0	7,8	8,3	9,0
Хімічна продукція	4,2	4,5	5,0	5,5	6,0
Енергоносії	3,0	3,5	4,0	4,2	4,5
Продовольчі товари	2,1	2,3	2,5	2,7	3,0
Текстиль та одяг	1,0	1,2	1,4	1,6	1,8

Джерело: [11]

Дані таблиці відображають стабільне зростання імпорту з ЄС, особливо в категоріях машинобудування, хімії та енергоносіїв, що пов’язано з модернізацією економіки, потребами промисловості та енергетичної безпеки.

У період з 2020 по 2024 рік Україна демонструє стабільне зростання обсягів експорту до країн Європейського Союзу. Найбільше зростання спостерігається в аграрному секторі — з 7,2 млрд доларів США у 2020 році до 11,0 млрд у 2024. Це свідчить про високий попит на українську сільськогосподарську продукцію, зокрема зернові, соняшникову олію та м’ясо птиці.

Інформаційно-технологічні послуги також демонструють позитивну динаміку — зростання з 1,1 до 2,0 млрд доларів. Це є показником розвитку цифрової економіки та зростання ролі IT-сектору в структурі експорту.

Водночас у 2022–2023 роках спостерігається зниження металургійного експорту, що пов’язано з наслідками війни — руйнуванням виробничих потужностей, логістичними труднощами та нестабільністю на світових ринках. У 2024 році відбувається часткове відновлення цього напрямку.

Окремо варто відзначити розширення нішевих секторів, таких як меблі, текстиль та скляна тара. Їх поступове зростання свідчить про диверсифікацію експортної структури та розвиток малого і середнього бізнесу.

Імпорт з ЄС також демонструє стійке зростання, що відображає внутрішні потреби України в умовах війни та економічної трансформації. Найбільше зростання спостерігається в категорії машин та обладнання — з 6,5 млрд у 2020 році до 9,0 млрд у 2024. Це свідчить про модернізацію промисловості, інфраструктури та активне оновлення технічної бази.

Хімічна продукція (ліки, добрива, пластмаси) та енергоносії (нафта, газ, електроенергія) також демонструють зростання — з 4,2 до 6,0 млрд і з 3,0 до 4,5 млрд відповідно. Це пов'язано з потребами в енергетичній безпеці, медичному забезпеченні та підтримці критичних галузей.

Імпорт продовольчих товарів зріс з 2,1 до 3,0 млрд доларів, що пояснюється попитом на продукти, які не виробляються в Україні — тропічні фрукти, риба, кава. Також зростає імпорт текстилю та одягу — з 1,0 до 1,8 млрд, що свідчить про активне споживання та розвиток ринку роздрібної торгівлі.

В основному, український експорт до ЄС демонструє позитивну динаміку, особливо в аграрному та IT-секторі, що є ознакою конкурентоспроможності та адаптації до європейських стандартів. Імпорт зростає у відповідь на внутрішні потреби — модернізацію, енергетичну стабільність, медичне забезпечення та споживчий попит.

Структура зовнішньоекономічної діяльності України з ЄС стає більш диверсифікованою, що є позитивним сигналом для економічної стійкості, інтеграції до європейського ринку та подальшого розвитку національної економіки.

Незважаючи на різноманіття експортних можливостей України, вітчизняні виробники стикаються з низкою проблем при веденні торговельних відносин з ЄС. Ці проблеми проявляються у недостатніх обсягах накопиченого капіталу вітчизняних виробників, що обмежує можливості закупівлі необхідної сировини та виготовлення якісної продукції, переважанні товарів з низьким рівнем обробки, низькій конкурентоспроможності виробників (не відповідність європейським стандартам якості) та захисту прав

інтелектуальної власності. Що стосується вимог до української продукції, необхідним є відповідність європейським стандартам, серед яких: санітарні норми, сертифікація, екологічні вимоги [9]. Не менш актуальною на сьогодення є проблема пристосованості вітчизняних виробників до сучасних умов воєнного стану.

2.3 Проблеми України в міжнародній торгівлі товарами

Міжнародна торгівля є ключовим чинником економічного розвитку будь-якої країни, особливо для України, яка має значний експортний потенціал у сфері аграрної продукції, металургії, машинобудування та IT-послуг. Проте в умовах повномасштабної війни, що триває з 2022 року, зовнішньоекономічна діяльність України зіткнулася з низкою серйозних викликів, які суттєво впливають на її ефективність, стабільність та перспективи розвитку.

Руйнування інфраструктури, блокування логістичних маршрутів, зниження виробничих потужностей, а також енергетична криза — усе це створює додаткові бар’єри для експорту та імпорту товарів. Крім того, структурні проблеми, такі як сировинна орієнтація експорту, високі виробничі витрати, обмежена географія торговельних партнерів та відсутність системної експортної стратегії, ускладнюють інтеграцію України в глобальні економічні процеси.

Таблиця 2.7 - Проблеми України в міжнародній торгівлі товарами

Проблема	Опис	Можливі рішення
Війна та безпекові ризики	Руйнування портів, складів, логістики; блокування морських шляхів; зниження виробництва; атаки на енергетику змушують імпортувати енергоносії.	Відновлення критичної інфраструктури; розвиток альтернативних логістичних маршрутів; міжнародна підтримка у вигляді інвестицій та гуманітарної допомоги.

Негативне торговельне сальдо	Експорт скорочується, імпорт зростає; це свідчить про економічну залежність.	Стимулювання експорту продукції з високою доданою вартістю; підтримка виробництва; розвиток внутрішнього ринку для зменшення імпортозалежності.
Сировинна орієнтація експорту	Експортуються переважно зерно, руда, метал; відсутність глибокої переробки обмежує експорт готової продукції.	Інвестування в переробну промисловість; створення кластерів для виробництва готової продукції; державні програми підтримки інновацій та технологій.
Логістичні труднощі	Зруйновані дороги та залізниця; морські перевезення частково заблоковані; альтернативні маршрути через Європу дорожчі та менш ефективні.	Розвиток мультимодальних перевезень; модернізація залізничної та автомобільної інфраструктури; міжнародні логістичні партнерства.
Залежність від енергетичного імпорту	Недостатній власний видобуток; імпорт газу, вугілля, електроенергії; залежність від імпорту робить економіку вразливою до зовнішніх ризиків.	Розвиток відновлюваної енергетики; модернізація енергетичних потужностей; енергоефективні технології; диверсифікація джерел імпорту.
Тарифні та нетарифні бар'єри	Квоти, сертифікація, екологічні вимоги; скасування преференцій; складна бюрократія ускладнює вихід на нові ринки.	Гармонізація стандартів з міжнародними; спрощення процедур сертифікації; переговори щодо нових торговельних угод; підтримка експортерів у проходженні бар'єрів.

Продовження таблиці 2.7

Недостатня диверсифікація ринків	Основні партнери — ЄС, Китай, Туреччина; торгівля з СНД практично припинена; ризикова концентрація ринків.	Пошук нових ринків у Азії, Африці, Латинській Америці; участь у міжнародних виставках; розвиток електронної комерції для глобального охоплення.
Високі виробничі витрати	Зростання цін на енергію, логістику, сировину; зниження маржинальності; українські товари часто програють за ціною конкурентам.	Оптимізація виробничих процесів; впровадження енергоефективних технологій; державні субсидії для критичних галузей; розвиток внутрішнього виробництва сировини.

Відсутність прориvної експортної стратегії	Слабка промоція українських брендів; відсутність системної політики підтримки експорту; потреба в розвитку торговельних представництв, маркетингових кампаній.	Розробка національної експортної стратегії; створення агенцій з просування експорту; активна участь у міжнародних організаціях (СОТ, ЄБРР, ООН); цифровий маркетинг.

Джерело: [25]

Широкомасштабна агресія Російської Федерації проти України спричинила серйозні руйнування інфраструктури, що є критично важливою для зовнішньоекономічної діяльності. Знищення портів, складів, логістичних хабів у таких містах як Одеса та Миколаїв унеможливлює нормальну торгівлю. Росія періодично блокує судноплавство в Чорному морі, що критично для експорту зерна, металів та хімічної продукції. Підприємства, розташовані в зоні бойових дій або окупації, змушені зупиняти роботу, що знижує обсяги виробництва та експорту. Крім того, атаки на енергетичну інфраструктуру — ТЕС, ГЕС, підстанції — призводять до перебоїв у постачанні електроенергії, змушуючи Україну імпортувати енергоносії.

Через війну, логістичні труднощі та втрату ринків український експорт скорочується. Водночас імпорт зростає — країна змушена закуповувати більше енергоносіїв, техніки, товарів першої необхідності. У результаті формується від'ємне торговельне сальдо. Це свідчить про глибоку економічну залежність України від імпорту.

Щодо сировинної орієнтації експорту, Україна переважно експортує сільськогосподарську продукцію, руду, метал — товари з низькою доданою вартістю. Відсутність достатньої кількості підприємств із глибокою переробкою обмежує можливості для експорту готової продукції, що знижує конкурентоспроможність на світових ринках.

Зважаючи на логістичні труднощі, зазначимо, що автомобільні та залізничні маршрути пошкоджені або небезпечні через бойові дії. Морські перевезення частково заблоковані або ризиковані через військову активність.

Альтернативні маршрути через країни Європи є дорожчими та менш ефективними, що збільшує витрати на транспортування товарів.

Стосовно енергетичних проблем, Україна не має достатніх власних ресурсів для покриття внутрішніх потреб у енергії. Через пошкодження інфраструктури та недостатній видобуток країна змушена імпортувати газ, вугілля, електроенергію. Така залежність робить економіку вразливою до цінових коливань на світових ринках та політичних ризиків.

Україна історично має обмежені запаси власних енергоносіїв — зокрема природного газу, нафти та вугілля. У мирний час це вже створювало певні виклики для енергетичної безпеки країни, але в умовах повномасштабної війни проблема загострилася. Руйнування енергетичної інфраструктури, окупація частини територій, де розташовані видобувні підприємства, а також зростання внутрішнього попиту на енергію для військових і гуманітарних потреб призвели до суттєвого збільшення залежності від імпорту.

По-перше, Україна змушена закуповувати природний газ переважно з країн Європейського Союзу, що створює додаткове навантаження на платіжний баланс. По-друге, через втрату шахт на сході країни, особливо в Луганській та Донецькій областях, зросла потреба в імпорті вугілля для забезпечення роботи теплових електростанцій. По-третє, у періоди пікових навантажень або після масованих атак на енергосистему Україна змушена імпортувати електроенергію з Польщі, Словаччини та Румунії.

Крім того, залежність від цін на світових ринках на нафту та газ напряму впливає на собівартість української продукції. Це, своєю чергою, знижує її конкурентоспроможність на міжнародних ринках, особливо в умовах глобальної енергетичної нестабільності [25].

Залежність від енергетичного імпорту має прямий негативний вплив на міжнародну торгівлю України. Імпортна енергія є дорожчою, що підвищує витрати виробників і збільшує собівартість продукції. Це знижує конкурентоспроможність українських товарів на світових ринках, особливо в порівнянні з країнами, які мають власні енергетичні ресурси. Імпорт

енергоносіїв також є однією з найбільших статей витрат у зовнішній торгівлі, що сприяє формуванню негативного торговельного сальдо. Крім того, політична нестабільність або зміни в енергетичній політиці країн-постачальників можуть призвести до перебоїв у постачанні, що створює додаткові ризики для економіки [25].

Для зменшення залежності від імпорту енергоносіїв Україна має реалізувати комплекс заходів. Насамперед — це розвиток відновлюваної енергетики, зокрема сонячних, вітрових та біоенергетичних проєктів, які можуть забезпечити стабільне внутрішнє постачання. Важливим напрямом є модернізація енергетичної інфраструктури, що дозволить підвищити ефективність генерації та збереження енергії. Також необхідно впроваджувати енергоефективні технології у промисловості, що зменшить загальне споживання. Також, диверсифікація джерел імпорту — укладання контрактів з різними країнами — дозволить знизити ризики, пов’язані з політичною нестабільністю окремих постачальників.

Розглядаючи проблему тарифних та нетарифних бар’єрів, зазначимо, що Європейський Союз та інші ринки мають жорсткі вимоги до якості, безпеки та екологічності продукції. Деякі торговельні пільги, надані Україні, були тимчасовими й поступово скасовуються. Крім того, складна бюрократія, вимоги до сертифікації, маркування та стандартів ускладнюють вихід українських товарів на нові ринки.

У процесі інтеграції до світової економіки Україна стикається з численними викликами, серед яких особливе місце займають тарифні та нетарифні бар’єри. Незважаючи на конкурентоспроможність багатьох українських товарів, ці обмеження значно ускладнюють їхнє просування на зовнішні ринки.

Як відомо, тарифні бар’єри — це мита, які країни накладають на імпортну продукцію. Вони збільшують кінцеву вартість товару для споживача, знижуючи його привабливість на ринку.

Нетарифні бар’єри — це обмеження, що не пов’язані з прямими податками, але створюють додаткові труднощі для експортерів. До них належать: квоти, технічні регламенти, вимоги до сертифікації, санітарні та фітосанітарні норми, бюрократичні процедури, вимоги до маркування, упаковки, походження товару [9].

У контексті зовнішньої торгівлі Україна стикається з низкою викликів, які суттєво ускладнюють доступ до міжнародних ринків. Одним із таких викликів стало поступове скасування автономних торговельних преференцій, наданих Європейським Союзом після початку війни. Ці пільги були тимчасовими, і їхнє завершення означає повернення до стандартних тарифів і квот, що негативно позначається на конкурентоспроможності українських товарів.

Серйозною проблемою є складна процедура сертифікації продукції. Українські виробники змушені адаптуватися до вимог стандартів ЄС, США та інших країн, що потребує значних фінансових витрат, часу та спеціалізованих знань. Це особливо актуально для малого та середнього бізнесу, який не завжди має достатні ресурси для проходження таких процедур.

Аграрна продукція також стикається з обмеженнями, пов’язаними із санітарними та фітосанітарними нормами. Для її експорту необхідні спеціальні дозволи, лабораторні дослідження та сертифікати, що ускладнює вихід на зовнішні ринки навіть для якісної продукції.

Додатковим бар’єром є бюрократичні процедури, які включають вимоги до оформлення документів, маркування, перекладу та підтвердження походження товару. Це створює додаткове навантаження на бізнес, особливо для нових гравців на ринку, які лише починають експортну діяльність.

Усі ці фактори призводять до зменшення обсягів експорту, втрати часу та ресурсів на проходження складних процедур, а також до зниження ефективності бізнесу. Українські товари стають менш конкурентоспроможними порівняно з продукцією країн, які мають вільні

торговельні угоди, що обмежує географію експорту, особливо для нових або маловідомих виробників.

Для подолання цих викликів необхідно гармонізувати стандарти української продукції з міжнародними нормами, насамперед європейськими. Важливим кроком є укладання нових торговельних угод з країнами, які мають потенціал для українського експорту. Також слід спростити процедури сертифікації, зокрема через створення національних центрів підтримки експортерів. Державна підтримка бізнесу у вигляді консультацій, грантів та навчальних програм може суттєво полегшити проходження нетарифних бар'єрів. Активна участь України в міжнародних організаціях, таких як СОТ, ЄС та ООН, є важливою для захисту інтересів українських виробників на глобальному рівні [9].

Значною проблемою є також те, що Україна залежить від кількох основних торговельних партнерів – ЄС, Китаю, Туреччини. Торгівля з країнами СНД, зокрема з Росією та Білоруссю, практично припинена через політичні причини. Така концентрація ринків створює ризики: у разі кризи в одному з партнерів – можливі значні втрати для української економіки.

Проблема високих виробничих витрат пояснюється тим, що через війну зросли ціни на електроенергію, паливо, логістику. Дефіцит або дорогий імпорт сировини знижує маржинальність виробництва. У результаті українські товари часто програють за ціною аналогам з інших країн, що ускладнює їхню конкурентоспроможність.

Відсутність проривної експортної стратегії проявляється в тому, що українські бренди та продукція мало відомі за кордоном. Відсутність системної державної політики просування експорту обмежує можливості для розширення присутності на міжнародних ринках. Потрібен розвиток інституцій – представництв при СОТ, торговельних місій, маркетингових кампаній – для активного просування українського експорту.

Експорт є одним із ключових драйверів економічного розвитку України, особливо в умовах війни, коли внутрішній ринок скорочується, а зовнішні

надходження мають критичне значення для стабільності державного бюджету. Проте, незважаючи на значний потенціал, Україна досі не має цілісної, проривної експортної стратегії, яка б системно просувала українські товари та послуги на світові ринки.

Одним із головних проявів є слабка промоція українських брендів за кордоном. Більшість українських товарів, навіть якісних і конкурентоспроможних, залишаються маловідомими на міжнародному рівні. Відсутність масштабних маркетингових кампаній, участі у виставках, торговельних форумах та інших заходах знижує впізнаваність української продукції.

Ще одним важливим чинником є недостатня державна підтримка експорту. В Україні бракує ефективних інституцій, які б системно підтримували експортерів – як малих, так і великих. Програми фінансування, страхування ризиків, консультування, юридичної підтримки – усе це або відсутнє, або працює фрагментарно.

Крім того, спостерігається відсутність довгострокової стратегії. Експортна політика часто змінюється залежно від політичної кон’юнктури. Немає чітко визначених пріоритетних секторів, цільових ринків, механізмів стимулювання інноваційного експорту чи високотехнологічної продукції.

Також важливою проблемою є слабка участь у міжнародних організаціях та торговельних місіях. Україна недостатньо використовує можливості, які надають міжнародні інституції – СОТ, ЄБРР, ООН, ЄС. Представництва за кордоном часто не мають чітко визначеної функції просування експорту.

У сучасному світі значну роль відіграє цифрова присутність, але українські компанії часто не мають англомовних сайтів, онлайн-магазинів, не представлені на глобальних платформах (Amazon, Alibaba тощо), що обмежує їх доступ до міжнародних споживачів [16].

Відсутність проривної експортної стратегії призводить до втрати потенціалу — Україна не використовує повною мірою свої конкурентні

переваги, зокрема в аграрному секторі, IT, легкій промисловості та креативних індустріях. Через це низька частка готової продукції в експорті залишається проблемою, адже переважає сировинний експорт, що не приносить достатньої доданої вартості. Крім того, залежність від обмеженої кількості ринків створює ризики у разі кризи на основних напрямках збуту.

Для подолання цієї проблеми необхідно [16]:

– розробити національну експортну стратегію з чіткими пріоритетами, секторами, інструментами підтримки;

– створити агенцію з просування експорту, аналогічну Export Promotion Agency, яка працює в багатьох країнах;

– активно брати участь у міжнародних виставках, форумах, торговельних місіях, щоб презентувати українські товари та послуги;

– цифровізувати експорт, підтримуючи онлайн-присутність українських компаній, навчання цифровому маркетингу, створення англомовних платформ;

– забезпечити фінансову та юридичну підтримку експортерів – страхування ризиків, кредити, гранти, консультації.

Невирішення ключових проблем у сфері міжнародної торгівлі може мати серйозні та довготривалі наслідки для економіки України.

Таблиця 2.8 – Наслідки невирішення проблем у сфері міжнародної торгівлі України

Наслідок	Детальний опис
Поглиблення негативного торговельного сальдо	Зростання імпорту при слабкому експорті призводить до дефіциту торговельного балансу, що послаблює гривню, зменшує валютні резерви та створює ризики для макроекономічної стабільності.
Втрата конкурентоспроможності	Висока собівартість продукції, відсутність інновацій та низька додана вартість знижують привабливість українських товарів на світових ринках, що веде до втрати позицій.

Залежність від обмеженої кількості ринків	Обмежена географія експорту робить Україну вразливою до зовнішніх шоків — економічних чи політичних — у країнах-партнерах, що може спричинити різке падіння експорту.
Зниження інвестиційної привабливості	Відсутність стабільної експортної політики, логістичних рішень та енергетичної незалежності знижує довіру інвесторів, що обмежує приплив капіталу та розвиток виробництва.
Втрата іміджу на міжнародному рівні	Слабка міжнародна присутність та промоція українських товарів призводить до втрати впізнаваності, зменшення довіри та ускладнення виходу на нові ринки.
Зростання соціально-економічної нестабільності	Зменшення експорту та валютних надходжень веде до втрати робочих місць, падіння доходів населення, скорочення бюджету та зростання безробіття.
Втрата часу та можливостей	Відсутність швидких реформ та адаптації до глобальних змін призводить до втрати ніш, які займають інші країни, та технологічного відставання, що ускладнює інтеграцію в світову економіку.

Джерело: [26]

Таким чином, якщо Україна продовжить імпортувати більше, ніж експортує – особливо енергоносії, техніку та готову продукцію — це призведе до зростання дефіциту торговельного балансу. Така ситуація означає, що країна витрачає більше валюти, ніж заробляє, що: послаблює курс гривні; зменшує валютні резерви; ускладнює фінансування імпорту критичних товарів; підвищує ризики для макроекономічної стабільності.

Без модернізації виробництва, зниження витрат та переходу до продукції з високою доданою вартістю українські товари: стають менш привабливими для міжнародних покупців; програють конкуренцію дешевшим або якіснішим аналогам; втрачають позиції на ринках, які раніше були доступними; не можуть конкурувати в сегментах високих технологій, де маржа значно вища.

Якщо Україна не розширює географію експорту, вона залишається залежною від кількох основних партнерів (ЄС, Китай, Туреччина). Це створює наступні ризики: у разі економічної чи політичної кризи в одному з партнерів

– експорт різко падає; відсутність альтернатив ускладнює адаптацію до змін; втрата гнучкості у зовнішньоекономічній політиці.

Іноземні інвестори негативно оцінюють країну за стабільністю її зовнішньоекономічної політики. Якщо немає чіткої експортної стратегії; відсутня підтримка інфраструктури; не вирішуються логістичні та енергетичні проблеми – це знижує довіру до України як до надійного партнера [15].

Без активної участі у міжнародних виставках, форумах, торговельних місіях та цифрової присутності: Україна залишається малопомітною на глобальному ринку, а нові українські продукти не отримують визнання, тим самим, втрачається довіра до стабільності та якості українського бізнесу і зменшується шанс на входження до нових ринків.

Зростання соціально-економічної нестабільності є одним із найсерйозніших наслідків обмежень у зовнішній торгівлі. Скорочення експорту та зменшення валютних надходжень можуть призвести до зниження доходів державного бюджету, що, своєю чергою, впливає на фінансування соціальних програм та інфраструктурних проєктів. У експортно-орієнтованих галузях виникає ризик втрати робочих місць, що спричиняє зростання безробіття та зниження рівня життя населення, особливо в регіонах, економіка яких значною мірою залежить від зовнішньої торгівлі [16].

Крім того, втрата часу та можливостей у глобальній економіці може мати довгострокові негативні наслідки. Якщо Україна не адаптується до нових умов достатньо швидко, стратегічні ніші, які могли б бути зайняті українськими виробниками, опиняються під контролем інших країн. Це призводить до втрати важливих ринків, які згодом буде складно повернути. Водночас технологічне відставання ускладнює інтеграцію України в глобальні ланцюги доданої вартості, знижуючи її роль у міжнародному поділі праці та обмежуючи перспективи економічного зростання.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз зовнішньоторговельних відносин України свідчить, що до повномасштабної війни країна демонструвала стійку, хоча й структурно вразливу, інтеграцію у світову економіку. Ключовим фактором залишалася сировинно-орієнтована модель експорту, де домінували товари з низькою доданою вартістю: продукція АПК, метали та мінеральна сировина. Це обумовлювало високу залежність від світових цін на сировину та обмежувало потенціал для інноваційного зростання.

Географічна структура торгівлі, особливо після 2014 року, зазнала значної переорієнтації у бік Європейського Союзу, що підтверджує стратегічний вектор євроінтеграції. Однак, незважаючи на отримані переваги від Зони вільної торгівлі з ЄС, місце України в міжнародній торгівлі залишалося скромним, характеризуючись низькою часткою в загальносвітовому експорті та обмеженою диверсифікацією високотехнологічної продукції.

Повномасштабне вторгнення завдало критичного удару по зовнішній торгівлі, спричинивши руйнування логістичних ланцюгів (особливо морських портів) та знищення виробничих потужностей. Це призвело до різкого падіння обсягів торгівлі та загострення структурних дисбалансів. Таким чином, відновлення зовнішньоторговельного потенціалу України у повоєнний період вимагає не просто повернення до довоєнних обсягів, а фундаментальної зміни парадигми.

Критична необхідність полягає у переході до інноваційно-орієнтованої моделі експорту, збільшенні частки товарів з високою доданою вартістю та посиленні європейського партнерства. Майбутнє місце України у світовій торгівлі має визначатися не кількістю експортованої сировини, а якістю та інноваційністю її кінцевої продукції, що є ключовою передумовою для успішної та стійкої повоєнної відбудови.

3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ

3.1 Перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України

Сучасний етап розвитку зовнішньоторговельної діяльності України відзначається активною інтеграцією в європейський економічний простір, що передбачає створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з Європейським Союзом. Цей процес є невід'ємною складовою стратегічного курсу України на євроінтеграцію, закріпленого в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, яка включає положення про ЗВТ і визначає рамки співпраці у сфері торгівлі, інвестицій, регуляторної політики та правових норм.

У межах реалізації цієї угоди Україна взяла на себе зобов’язання щодо поступової гармонізації національного законодавства з правовими актами Європейського Союзу. Це охоплює такі важливі сфери, як технічне регулювання, стандартизація, санітарні та фітосанітарні заходи, митне адміністрування, захист прав інтелектуальної власності, державні закупівлі та антимонопольна політика. Така інституційна адаптація є необхідною умовою для забезпечення вільного руху товарів, послуг і капіталу між Україною та країнами ЄС [19, с. 23].

Цей процес є ключовим елементом Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка набула чинності у повному обсязі у 2017 році.

У рамках цієї угоди Україна взяла на себе зобов’язання щодо імплементації національного законодавства відповідно до норм і стандартів Європейського Союзу [23, с. 62].

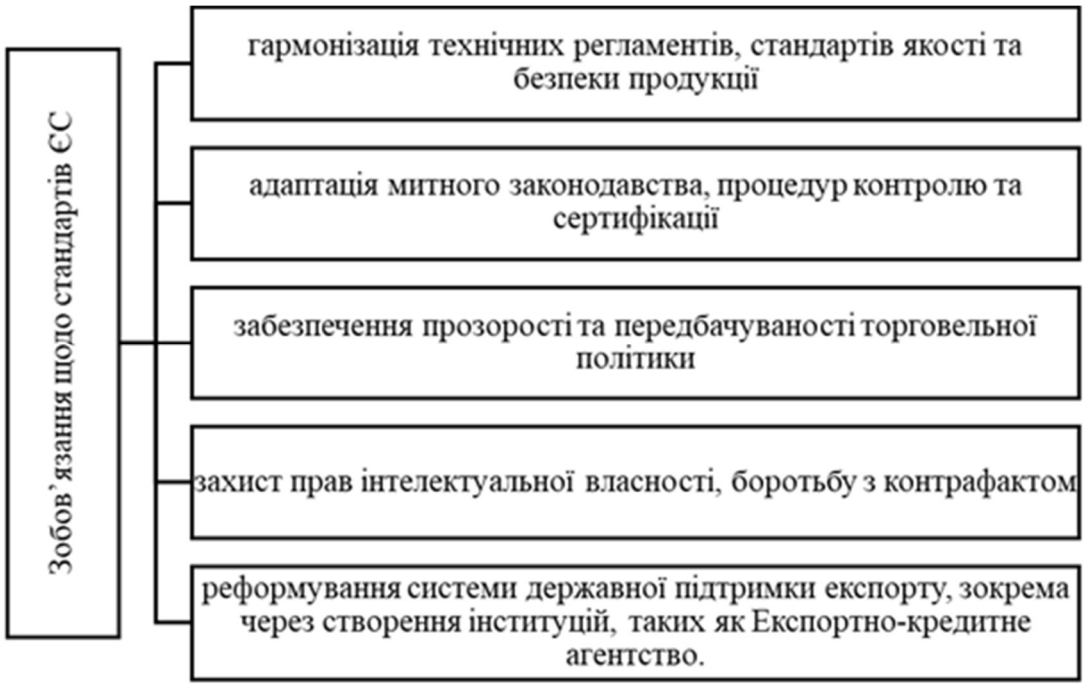

Рисунок 3.1 – Зобов’язання щодо імплементації національного законодавства відповідно до норм і стандартів Європейського Союзу

Зазначені на рис. 3.1 зміни мають глибокий вплив на структуру зовнішньої торгівлі України, сприяючи: зростанню частки торгівлі з країнами ЄС у загальному обсязі експорту та імпорту; розширенню доступу українських

товарів на європейські ринки, особливо у сферах агропромислового комплексу, машинобудування, ІТ та легкої промисловості; підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств, які змушені адаптуватися до європейських вимог; зменшенню залежності від ринків країн СНД, що особливо актуально в умовах геополітичної нестабільності.

Водночас, процес є викликом для багатьох секторів економіки, оскільки вимагає значних інвестицій у модернізацію виробництва, навчання персоналу, оновлення нормативної бази та цифровізацію процедур.

Перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України є досить обнадійливими, особливо в контексті її стратегічного курсу на євроінтеграцію, модернізацію економіки та розширення міжнародних торговельних зв'язків. Угода про асоціацію з Європейським Союзом, яка включає положення про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі, створила фундамент для сталого зростання обсягів торгівлі, підвищення якості української продукції та її конкурентоспроможності на світових ринках.

У найближчій перспективі очікується подальше розширення доступу українських товарів до ринків ЄС завдяки гармонізації технічних стандартів, спрощенню митних процедур та впровадженню цифрових інструментів для торгівлі. Це сприятиме зростанню експорту, особливо у таких секторах, як агропромисловий комплекс, харчова промисловість, машинобудування, ІТ та легка промисловість [29, с. 46]. Україна активно працює над диверсифікацією торговельних партнерів, розвиваючи співпрацю з країнами Азії, Близького Сходу, Африки та Латинської Америки, що дозволяє зменшити залежність від окремих ринків і зміцнити економічну стійкість.

Таблиця 3.1 – Перспективи зовнішньої торгівлі України

Напрям розвитку	Характеристика
Інтеграція з ЄС	Очікується активне зростання торгівлі з Європейським Союзом завдяки гармонізації стандартів, спрощенню митних процедур та цифровізації торговельних процесів.

Гармонізація стандартів	Приведення українських норм до європейських дозволяє товарам безперешкодно потрапляти на ринок ЄС, знижує витрати та підвищує довіру до продукції.
Спрощення митних процедур	Зменшення бюрократії, електронний документообіг, автоматизовані системи контролю — усе це скорочує час і витрати на логістику.
Цифрові інструменти торгівлі	Платформи та сервіси для пошуку партнерів, укладання контрактів, фінансування, страхування — держава активно впроваджує ці рішення.
Сектори з високим потенціалом	Агропромисловість, харчова промисловість, машинобудування, IT, легка промисловість — найбільше виграють від нових можливостей на зовнішніх ринках.
Диверсифікація партнерів	Україна розширює співпрацю з країнами Азії (Китай, Індія, Південна Корея), Близького Сходу (ОАЕ, Саудівська Аравія), Африки та Латинської Америки.
Зміцнення економічної стійкості	Зменшення залежності від окремих ринків, зокрема російського, дозволяє Україні краще адаптуватися до глобальних викликів і забезпечити стабільний розвиток.

Джерело: [26]

Зазначимо, що Україна активно розширює співпрацю з країнами Азії, Близького Сходу, Африки та Латинської Америки, прагнучи зміцнити свою міжнародну присутність, диверсифікувати торговельні зв’язки та зменшити залежність від окремих ринків. У регіоні Азії, зокрема з Китаєм, Індією, Південною Кореєю, Японією та Індонезією, Україна розвиває інформаційну дипломатію, створюючи медіаплатформи для поширення українських новин. Також активно впроваджуються освітні програми, які сприяють транснаціональному академічному обміну, а культурні проєкти, такі як участь у кінофестивалях, допомагають налагоджувати міжкультурний діалог. Крім того, Україна формує експертні команди для адвокації своїх інтересів у регіоні та веде боротьбу з обхідними схемами санкцій, які можуть використовуватися через азійські країни [32].

У країнах Близького Сходу, таких як ОАЕ, Саудівська Аравія, Іран, Ірак та Сирія, Україна працює над створенням спільного інформаційного порядку денного, що дозволяє формувати позитивний імідж держави. Економічна співпраця з цими країнами охоплює аграрний сектор, енергетику та

інфраструктурні проєкти. Водночас Україна бере участь у регіональних дискусіях щодо безпеки, зокрема ядерної та геополітичної.

В Африці, особливо в Гані, а також у країнах Західної та Східної Африки, Україна розвиває агробізнес, досліджуючи місцеві ринки та встановлюючи партнерські зв'язки для експорту української продукції [35]. Важливим напрямом є підтримка громадянського суспільства, зокрема через спільні проєкти з протидії російському впливу. Також реалізуються ініціативи, спрямовані на розвиток жіночого лідерства та міжкультурного діалогу.

У Латинській Америці, зокрема в Чилі, Аргентині та Бразилії, Україна запускає освітні проєкти, які сприяють взаєморозумінню між регіонами. Культурна дипломатія реалізується через участь у кінофестивалях, таких як «Чилійський фокус» на Docudays UA [32]. Наразі, ведеться активна комунікаційна підтримка українських інтересів у медіа-просторі регіону, а також створюються платформи для інституційного зближення між Україною та країнами Латинської Америки.

Таблиця 3.2 – Ключові напрями співпраці України з країнами Азії, Близького Сходу, Африки та Латинської Америки

Регіон	Країни	Основні напрями співпраці
Азія	Китай, Індія, Південна Корея, Японія, Індонезія	- Інформаційна дипломатія (медіаплатформи) - Освітні програми - Культурні обміни - Адвокація - Торгівля
Близький Схід	ОАЕ, Саудівська Аравія, Іран, Ірак, Сирія	- Спільний інформаційний порядок денний - Економічна співпраця (агро, енергетика) - Безпекова дипломатія
Африка	Гана, країни Західної та Східної Африки	- Агробізнес - Підтримка громадянського суспільства - Жіноче лідерство - Адвокація на «Глобальному Півдні»
Латинська Америка	Чилі, Аргентина, Бразилія	- Освітні проєкти - Культурна дипломатія (кінофестивалі) - Комунікаційна підтримка - Інституційне зближення

Джерело: [32]

Таблиця 3.2 демонструє, що Україна не лише розширює торговельні зв'язки, а й активно працює над культурною, освітньою та дипломатичною присутністю у цих регіонах, що сприяє зміцненню міжнародної підтримки та економічної стійкості.

Важливим чинником розвитку зовнішньої торгівлі України є створення ефективної інфраструктури підтримки експорту, яка дозволяє українським підприємствам не лише виходити на нові міжнародні ринки, а й успішно конкурувати на них. Серед них варто виокремити:

Експортно-кредитне агентство України (ЕКА), яке відповідає за трахування експортних ризиків, надання фінансових гарантій та підтримка українських експортерів у складних зовнішньоекономічних умовах. Завдяки ЕКА підприємства можуть отримати доступ до фінансування, навіть якщо їхні контрагенти знаходяться в країнах з підвищеним ризиком, що значно розширює географію торгівлі [32].

Торговельні представництва України за кордоном, які виконують роль посередників між українським бізнесом та іноземними партнерами. Вони допомагають у пошуку нових ринків, організації бізнес-форумів, презентацій, виставок, а також у вирішенні юридичних та логістичних питань, пов'язаних з експортом. Такі представництва є важливими каналами комунікації, які сприяють просуванню українських товарів і послуг за кордоном.

Навчальні програми для підприємців охоплюють теми міжнародного маркетингу, логістики, сертифікації, юридичних аспектів торгівлі, а також цифрових інструментів для ведення бізнесу. Такі програми реалізуються як державними установами, так і міжнародними партнерами – наприклад, ЄС, USAID, GIZ – і спрямовані на підвищення кваліфікації малого та середнього бізнесу, який має великий потенціал для виходу на зовнішні ринки.

У сукупності ці заходи формують сприятливе середовище для розвитку експорту, стимулюють інновації, підвищують якість продукції та послуг, а також сприяють залученню іноземних інвестицій. Інвестори охочіше

співпрацюють з країнами, де існує чітка система підтримки бізнесу, прозорі правила гри та ефективні механізми захисту інтересів підприємців.

Геополітична ситуація, попри всі виклики, стимулює Україну до прискорення реформ, зміцнення економічної незалежності та активного пошуку нових можливостей на глобальному рівні. У цьому контексті зовнішня торгівля виступає не лише економічним інструментом, а й важливим елементом міжнародної підтримки, інтеграції та розвитку.

Станом на 2024–2025 роки, Україна активно розширює географію своїх зовнішньоторговельних зв'язків, і серед нових або посилених партнерів можна виділити кілька країн, які відіграють дедалі важливішу роль у зовнішній торгівлі.

Таблиця 3.3 – Перспективні торговельні партнери України станом на 2024–2025 роки

Країна	Статус партнера	Обсяг торгівлі / експорту	Основні напрями співпраці
Китай	Посилений партнер	> 8,9 млрд доларів	Машинобудування, електроніка, хімічна продукція, аграрний експорт
Туреччина	Стратегічний партнер	~2 млрд доларів	Експорт: метали, агропродукція Імпорт: текстиль, електроніка, промислові товари
Іспанія	Новий напрямок експорту	> 2,9 млрд доларів	Аграрна продукція
Нідерланди	Активний партнер	> 2,1 млрд доларів	Експорт: зернові, олійні культури Імпорт: техніка, добрива, енергоносії, рослини
Чехія, Болгарія, Угорщина, Румунія	Регіональні партнери	> 1,9 млрд доларів	Зростання торговельної активності, посилення співпраці в межах ЄС

Джерело: [32]

Китай залишається одним із найбільших торговельних партнерів України, з обсягом двосторонньої торгівлі понад 8,9 млрд доларів. Хоча це не новий партнер, співпраця з Китаєм постійно розширюється, особливо в галузях машинобудування, електроніки, хімічної продукції та аграрного експорту.

Туреччина також зміцнила свої позиції як стратегічний партнер у Чорноморському регіоні. Україна експортує до Туреччини метали, сільськогосподарську продукцію, а імпортує текстиль, електроніку та промислові товари. У 2023 році обсяг торгівлі з Туреччиною склав майже 2 млрд доларів [43].

Іспанія стала одним із нових напрямків для українського експорту, зокрема аграрної продукції. У 2024 році обсяг експорту до Іспанії перевищив 2,9 млрд доларів.

Нідерланди активно імпортують українські зернові та олійні культури, а також інвестують у сільське господарство України. Водночас Україна імпортує з Нідерландів техніку, добрива, енергоносії та рослини [43].

Серед інших країн, які демонструють зростання торговельної активності з Україною, варто згадати Чехію, Болгарію, Угорщину та Румунію. Ці країни входять до десятки найбільших партнерів за обсягами торгівлі, що свідчить про посилення регіональної співпраці в межах Європи.

Загалом, Україна активно шукає нові ринки збуту, зменшуючи залежність від традиційних партнерів і розширюючи торговельні зв’язки з країнами ЄС, Азії та Близького Сходу. Це відкриває нові перспективи для українських виробників, особливо в аграрному секторі, ІТ, машинобудуванні та легкій промисловості.

На основі проаналізованого матеріалу можна зробити кілька ключових висновків щодо перспектив розвитку зовнішньої торгівлі України:

1. Активна євроінтеграція залишається стратегічним напрямом, що забезпечує стабільне зростання експорту до країн Європейського Союзу. Гармонізація технічних стандартів, спрощення митних процедур та

цифровізація торгівлі створюють сприятливі умови для українських виробників.

2. Розширення географії торговельних партнерів свідчить про прагнення України зменшити залежність від традиційних ринків. Зростає співпраця з країнами Азії (Китай, Індія, Південна Корея), Близького Сходу (ОАЕ, Саудівська Аравія), Африки та Латинської Америки, що відкриває нові можливості для експорту.

3. Секторальна диверсифікація експорту демонструє позитивну динаміку в агропромисловому комплексі, харчовій промисловості, машинобудуванні, ІТ та легкій промисловості. Ці галузі мають високий потенціал для інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості.

4. Розвиток інфраструктури підтримки експорту — через діяльність Експортно-кредитного агентства, торговельних представництв за кордоном та навчальні програми — сприяє підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств та залученню іноземних інвестицій.

5. Геополітичні виклики, зокрема війна з Росією, стимулюють Україну до економічної деколонізації та переорієнтації на західні ринки, що робить зовнішню торгівлю не лише економічним, а й політичним інструментом зміцнення державності.

6. Зростання обсягів торгівлі з новими партнерами — такими як Іспанія, Туреччина, Нідерланди, Чехія, Болгарія, Угорщина та Румунія — підтверджує ефективність політики диверсифікації та відкритості до нових ринків.

Загалом, перспективи зовнішньої торгівлі України виглядають позитивно, за умови продовження реформ, підтримки експортерів та активної участі у міжнародних економічних процесах.

3.2 Шляхи підвищення ефективності зовнішньоторговельних відносин України

Аналіз зовнішньоторгівельної діяльності України на міжнародному ринку товарів та послуг показує, що Україна має достатньо проблем на шляху до зміцнення своїх конкурентних позицій.

На основі вищезазначених проблем, можемо зробити декілька пропозицій щодо покращення розвитку зовнішньоторговельної діяльності України з іноземними країнами:

– покращення умов вітчизняного виробництва, збільшення конкурентоспроможності вітчизняної продукції шляхом введення в процес виробництва останніх досягнень науково технічного прогресу, розширення інформаційного простору українського підприємця щодо торговельних пропозицій закордону;

– збільшення кооперації між вітчизняними та іноземними виробниками;

– організація презентацій продукції вітчизняного походження закордоном;

– дотримання стандартів якості товарів та послуг;

– детальний аналіз споживчої бази з урахуванням нових тенденцій;

– збільшення масштабів виробництва еко – продукції, зниження матеріаломісткості продукції, ефективне ресурсовикористання.

Розглянемо наведені пропозиції у таблиці 3.4 та наведемо практичні приклади їх застосування.

Таблиця 3.4 – Пропозиції щодо покращення зовнішньоторговельної діяльності України

Пропозиція	Характеристика	Практичний приклад
Покращення умов виробництва та конкурентоспроможності	Модернізація підприємств, впровадження інновацій, автоматизація, розширення доступу до інформації про міжнародні торговельні можливості.	Впровадження роботизованих ліній на заводах харчової промисловості; запуск платформи «Export.gov.ua» для пошуку іноземних партнерів.
Збільшення кооперації з іноземними виробниками	Спільні підприємства, технологічний обмін, участь у глобальних ланцюгах постачання, залучення інвестицій та досвіду.	Створення спільного виробництва сільськогосподарської техніки з німецькою компанією CLAAS в Україні.

Організація презентацій української продукції за кордоном	Участь у міжнародних виставках, форумах, бізнес-місіях, просування бренду «Made in Ukraine», налагодження контактів з іноземними партнерами.	Презентація українських органічних продуктів на виставці «BioFach» у Німеччині; участь у Dubai Expo з продукцією легкої промисловості.
Дотримання міжнародних стандартів якості	Впровадження систем управління якістю (ISO, HACCP тощо), сертифікація продукції, відповідність технічним та екологічним нормам.	Сертифікація українського меду за стандартами ЄС, що дозволило експортувати його до Німеччини та Франції.

Продовження таблиці 3.4

Аналіз споживчої бази та ринкових тенденцій	Дослідження потреб цільових ринків, адаптація продукції до культурних та економічних особливостей, врахування трендів (екопродукція, технологічні новинки тощо).	Маркетингове дослідження ринку Південної Кореї для експорту косметики; адаптація упаковки та складу продукції до місцевих уподобань.
Розвиток еко-продукції та ефективне використання ресурсів	Збільшення виробництва органічної продукції, зниження матеріаломісткості, впровадження енергоефективних технологій, відповідність вимогам сталого розвитку.	Виробництво біо-упаковки з кукурудзяного крохмалю; експорт органічного соняшникового масла до Швеції; модернізація теплиць з енергоощадними системами.

Джерело: [40]

Слідуючи поданим пропозиціям, Україна зможе займати конкурентні позиції на зовнішньоторговельному просторі та бути в пріоритеті в іноземних споживачів.

У сучасних умовах глобальної конкуренції впровадження інноваційних рішень є не просто бажаним, а необхідним елементом економічної стратегії України. Інновації дозволяють створювати продукцію з високою доданою

вартістю, підвищувати ефективність виробництва, знижувати витрати та відповідати вимогам міжнародних стандартів. Це, своєю чергою, відкриває нові можливості для експорту, розширення ринків збуту та зміцнення позицій України у світовій торгівлі [26, с. 180].

За умови державної підтримки пріоритетних галузей, таких як машинобудування, ІТ, біотехнології, агропромисловий комплекс, енергетика та екологічні технології, Україна може стати конкурентоспроможним гравцем на глобальному ринку. Це передбачає не лише фінансування наукових досліджень і розробок, а й створення сприятливого інвестиційного клімату, стимулювання підприємництва, розвиток кластерів та технопарків.

Високотехнологічні виробництва мають особливе значення, оскільки саме вони формують основу для експорту інтелектуально-ємної продукції, яка користується попитом у розвинених країнах. Наприклад, українські ІТ-компанії вже успішно експортують програмне забезпечення, а підприємства оборонної та авіаційної промисловості — складні технічні вироби.

Збільшення фінансування існуючих та нових підприємств дозволить модернізувати виробничі потужності, впровадити цифрові технології, автоматизувати процеси та підвищити якість продукції. Це також сприятиме створенню нових робочих місць, розвитку регіонів та зростанню ВВП [26, с. 182].

У результаті таких заходів загальний обсяг експорту може суттєво зрости, що позитивно вплине на торговельний баланс України. Зменшення імпортозалежності, збільшення валютних надходжень та розширення міжнародної присутності українських товарів і послуг — усе це сприятиме економічній стабільності та зміцненню позицій України на світовій арені.

Використання інноваційних інструментів у сфері зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств по відношенню до австрійського бізнесу є одним із ключових чинників забезпечення ефективності та конкурентоспроможності на глобальному ринку. Адже, сучасне середовище міжнародного бізнесу характеризується швидкою трансформацією

технологій, діджиталізацією торговельних процесів, автоматизацією управлінських функцій і посиленням вимог до гнучкості, точності, адаптивності та оперативності при здійсненні експортно-імпортних операцій. У таких умовах підприємства, які успішно інтегрують інноваційні рішення в управління ЗЕД, отримують конкурентні переваги, знижують транзакційні витрати, скорочують терміни виконання контрактів, мінімізують ризики і підвищують загальну результативність діяльності.

Інноваційні інструменти в зовнішньоекономічній діяльності охоплюють широкий спектр підходів, технологій та практик, що застосовуються на всіх етапах — від аналітики зовнішніх ринків і пошуку контрагентів до укладення договорів, логістичного супроводу, митного оформлення, платежів, страхування, юридичного захисту, виконання зобов'язань і післяпродажного обслуговування. Вони поєднують у собі цифрові технології, автоматизовані системи, хмарні сервіси, фінансові інновації, алгоритми штучного інтелекту, блокчейн-рішення, системи електронного документообігу, платформи прогнозної аналітики тощо [44].

Таблиця 3.5 – Інноваційні інструменти для підвищення ефективності ЗЕД українських підприємств

Інструмент	Призначення / Сфера застосування	Очікуваний ефект
ERP-системи	Інтеграція управління контрактами, фінансами, логістикою	Зниження витрат, підвищення точності й оперативності
CRM-платформи	Робота з клієнтами, сегментація ринку, підтримка продажів	Поліпшення взаємодії з партнерами, зростання повторних замовлень
TMS-системи	Оптимізація логістики, контроль транспорту	Скорочення термінів доставки, підвищення надійності
Електронний документообіг	Цифрове оформлення контрактів, інвойсів, митних документів	Прискорення обробки, зниження помилок, зручність зберігання
AI/ML-аналітика	Прогнозування попиту, оцінка ризиків, аналіз ринку	Підвищення точності рішень, виявлення трендів
Блокчейн і смарт-контракти	Захист даних, автоматичне виконання угод	Мінімізація шахрайства, прозорість, автоматизація
FinTech-платформи	Платежі, факторинг, страхування	Підвищення швидкості та безпеки фінансових операцій

Електронне митне оформлення	Декларації, облік, комунікація з митними службами	Зменшення часу проходження кордону, прозорість
Хмарні сервіси	Зберігання даних, віддалений доступ, спільна робота	Гнучкість, доступність інформації з будь-якої точки

Джерело: [17]

Одним із найбільш розповсюджених інноваційних рішень у ЗЕД є використання систем управління ресурсами підприємства — ERP (Enterprise Resource Planning). Вони дозволяють інтегрувати інформацію про замовлення, запаси, закупівлі, фінанси, логістику, виробництво та збут в єдиному цифровому середовищі. Це особливо важливо для зовнішньоекономічної діяльності, де необхідно оперативно контролювати весь ланцюг постачання, виявляти відхилення, аналізувати рентабельність контрактів та забезпечувати точність виконання міжнародних зобов'язань.

Велику роль у забезпеченні ефективної ЗЕД відіграють CRM-системи (Customer Relationship Management), які використовуються для управління взаєминами з іноземними клієнтами, ведення історії замовлень, формування індивідуальних пропозицій, обробки запитів, підтримки клієнта після продажу. Сучасні CRM-платформи інтегруються з маркетингом, соціальними мережами, аналітикою та навіть штучним інтелектом, що дає змогу підприємствам формувати більш точні, адресні та релевантні пропозиції на конкурентних ринках [44].

У галузі логістики активно застосовуються системи TMS (Transportation Management System), які дозволяють оптимізувати маршрути, автоматично формувати логістичні документи, розраховувати час доставки, моніторити пересування вантажу в режимі реального часу. Такі рішення значно скорочують витрати на перевезення, дозволяють уникнути затримок, підвищують прозорість постачань і дозволяють будувати ефективну взаємодію з логістичними партнерами [45].

Окрему групу інноваційних інструментів становлять системи електронного документообігу. Їхнє впровадження дозволяє значно скоротити час, необхідний для підготовки, узгодження, підписання та архівації

контрактів, інвойсів, сертифікатів походження, митних декларацій, транспортних накладних тощо. Застосування електронного цифрового підпису (ЕЦП), QR-кодів, автоматичних шаблонів документів, хмарних сховищ документів забезпечує безперервність бізнес-процесів навіть у ситуаціях обмеженого фізичного доступу до офісів або архівів.

Штучний інтелект (AI) і машинне навчання (ML) все частіше використовуються у зовнішньоекономічній аналітиці. З їх допомогою підприємства можуть будувати прогнозні моделі попиту, оцінювати ризики затримки поставок, моделювати сценарії змін валютних курсів або торговельних бар'єрів. AI дозволяє автоматично обробляти великі масиви даних про ринки, формувати аналітичні звіти, визначати тренди та потенційні можливості. Це підвищує якість управлінських рішень, зменшує суб'єктивність та дає змогу діяти проактивно.

Перспективним напрямом у веденні торгівлі з Австрією є використання блокчейн-технологій у ЗЕД. Адже, в Австрії вони застосовуються для створення безпечних, прозорих і незмінних ланцюгів транзакцій між сторонами зовнішньоекономічних контрактів. Смарт-контракти, що реалізуються на базі блокчейну, дозволяють автоматично виконувати умови угоди без участі посередників. Наприклад, платіж може бути здійснений автоматично лише після підтвердження доставки товару. Це знижує витрати, усуває ризики шахрайства та прискорює фінансові розрахунки [41, с. 80].

У сфері фінансування зовнішньоекономічної діяльності активно використовуються інноваційні фінансові інструменти — експортний факторинг, акредитиви онлайн, цифрові банківські сервіси, страхування ризиків через онлайн-платформи. Вони дозволяють забезпечити безпечність угод, підтримувати ліквідність, оптимізувати розрахунки та уникнути затримок у платежах. Деякі підприємства використовують FinTech-платформи для миттєвих трансакцій або для роботи з криптовалютами в межах дозволеного правового поля [41, с. 82].

Інновації також застосовуються у сфері митного оформлення. Використання електронних декларацій, автоматичного розрахунку митних платежів, попереднього сканування документів, API-взаємодії з митницею дозволяє скоротити час перетину кордону, уникнути помилок та покращити взаємодію з контролюючими органами. В окремих країнах уже працюють автоматизовані митні термінали, які повністю виключають людський фактор з обробки типових поставок.

Усі ці приклади свідчать, що інновації — не лише бажаний, а необхідний елемент сучасної ЗЕД України з провідними європейськими країнами. Їх упровадження не повинно розглядатися як додатковий проєкт, а як інтегральна частина експортної стратегії підприємства. Успішні компанії не лише впроваджують інновації, а й створюють екосистему для їхнього сталого функціонування — адаптують бізнес-процеси, змінюють підходи до організації праці, забезпечують безперервну модернізацію.

Таким чином, використання інноваційних інструментів у сфері ЗЕД є основою підвищення ефективності, конкурентоспроможності та довготривалого розвитку підприємств у сучасному глобальному просторі.

Висновки до розділу 3

В ході роботи над розділом 3 будо визначено, що майбутня торговельна стратегія має бути сфокусована на структурній трансформації експорту – від переважно сировинної до інноваційно-орієнтованої моделі, що передбачає значне збільшення частки товарів і послуг з високою доданою вартістю та технологічною складовою.

Європейський Союз залишається ключовим стратегічним партнером, і подальша гармонізація українських стандартів, технічних регламентів і торговельних процедур із нормами ЄС є першочерговим завданням. Це не лише відкриє ширший доступ на європейські ринки, але й забезпечить залучення європейських інвестицій у виробництво, орієнтоване на експорт.

Критично важливою перспективою є інтеграція України до європейських виробничих та логістичних ланцюгів для підвищення її стійкості та надійності як торговельного партнера.

Для реалізації цих перспектив необхідно активізувати політику стимулювання інновацій та локалізації високотехнологічного виробництва, підкріплену державними програмами та фінансовими інструментами ЄС. Серед пріоритетних напрямів – розвиток цифрової торгівлі, підтримка малих та середніх підприємств у виході на зовнішні ринки, а також диверсифікація торговельних зв'язків з акцентом на нові перспективні ринки. Загалом, ефективний розвиток зовнішньоторговельних відносин України у повоєнний час має стати рушійною силою економічної модернізації та повноцінної інтеграції до світової економіки як інноваційного та надійного партнера.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було розкрито сутність міжнародної торгівлі як ключового елементу глобальної економіки, що забезпечує обмін товарами, послугами, технологіями та капіталом між країнами. Визначено основні види міжнародної торгівлі, зокрема товарну, послугову, інвестиційну та електронну, кожна з яких відіграє важливу роль у формуванні сучасних економічних зв’язків.

Дослідження впливу міжнародної торгівлі на економічний розвиток країн показало, що активна участь у глобальних торговельних процесах сприяє зростанню ВВП, підвищенню продуктивності, створенню нових робочих місць, залученню інвестицій та технологічному оновленню. Водночас, участь у міжнародній торгівлі приносить країні низку національних вигод, серед яких – розширення ринків збуту, оптимізація виробничих ресурсів, підвищення конкурентоспроможності та зміцнення економічної стабільності.

Аналіз сучасного стану зовнішньоторговельних відносин України засвідчив активну інтеграцію в європейський економічний простір, зростання

обсягів торгівлі з країнами ЄС, а також поступову диверсифікацію торговельних партнерів у напрямку Азії, Близького Сходу, Африки та Латинської Америки. Основними напрямами міжнародної торгівлі України залишаються агропромисловий комплекс, металургія, ІТ-сектор, машинобудування та легка промисловість.

У ході дослідження було виявлено низку проблем, які стримують розвиток зовнішньої торгівлі України, зокрема: недостатня технологічна модернізація виробництва, складність сертифікації продукції за міжнародними стандартами, логістичні бар'єри, геополітична нестабільність та обмежений доступ до фінансових ресурсів.

Оцінка перспектив розвитку зовнішньої торгівлі України свідчить про наявність значного потенціалу для зміцнення позицій країни на світовому ринку. Умовою реалізації цього потенціалу є активне впровадження інноваційних рішень у виробничі процеси, логістику, маркетинг та управління. Інновації дозволяють створювати продукцію з високою доданою вартістю, підвищувати її якість, знижувати витрати та відповідати вимогам міжнародних стандартів, що є критично важливим для успішного виходу на конкурентні зовнішні ринки.

Доцільно стверджувати, що першим пріоритетом має стати підтримка експортно-орієнтованих галузей – таких як агропромисловий комплекс, ІТ-сектор, машинобудування, фармацевтика, легка промисловість – має стати пріоритетом державної політики. Це включає фінансову підтримку, податкові стимули, доступ до кредитування, розвиток інфраструктури та сприяння у сертифікації продукції для міжнародних ринків.

Другим кроком є розширення міжнародної кооперації, що передбачає активну участь українських підприємств у глобальних виробничих ланцюгах, створення спільних підприємств з іноземними партнерами, залучення інвестицій та технологій. Така кооперація сприяє не лише зростанню експорту, а й підвищенню технологічного рівня української економіки.

Третьою перспективою є покращення інфраструктури підтримки експорту — через діяльність Експортно-кредитного агентства, торговельних представництв за кордоном, цифрові платформи та освітні програми – створює сприятливе середовище для виходу українських компаній на нові ринки. Це дозволяє підприємцям отримувати актуальну інформацію, фінансову підтримку, консультації та доступ до міжнародних виставок і форумів.

У межах дослідження було запропоновано низку конкретних шляхів підвищення ефективності зовнішньоторговельних відносин України, серед яких:

- модернізація виробництва — оновлення обладнання, автоматизація процесів, впровадження цифрових технологій;
- дотримання міжнародних стандартів якості — сертифікація продукції, впровадження систем управління якістю (ISO, HACCP тощо);
- активна участь у міжнародних виставках — презентація українських товарів за кордоном, пошук нових партнерів;
- розвиток еко-продукції — виробництво органічних товарів, зниження матеріаломісткості, ефективне використання ресурсів;
- розширення інформаційного простору для підприємців — створення онлайн-платформ, баз даних, аналітичних ресурсів;
- стимулювання кооперації з іноземними партнерами — підтримка спільних проєктів, інвестиційних ініціатив, технологічного обміну.

Реалізація цих заходів дозволить Україні не лише збільшити обсяги експорту, а й забезпечити стійке економічне зростання, зміцнення міжнародного іміджу та позитивний торговельний баланс у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Батюк Р. Б. Організаційно-економічні засади розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств: дис. ... канд. екон. наук. Житомир: Поліський національний університет, 2024. 232 с.

2. Батюк Р. Б. Організаційно-економічні засади розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств : дис. … д-ра філософії : 051 «Економіка». Житомир : Поліський національний університет, 2024. 320 с.

3. Білянський О. О. Інституційні фактори розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств: дис. ... канд. екон. наук. Кам’янець-Подільський: ПДАТУ, 2019. 220 с.

4. Возняк Г. В., Кузнецова А. Я. Інноваційна діяльність промислових підприємств та способи її фінансування в Україні: монографія. Київ: УБС НБУ, 2007. 183 с.

5. Гальчинський А. С. Зовнішньоекономічна діяльність України в умовах глобалізації. Київ: Наукова думка, 2023. 320 с.

6. Гуріна Г. С., Новак В. О. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: підручник. Київ: Сузір’я, 2013. 425 с.

7. Говорушко Т. А. Концепція фінансового забезпечення малих промислових підприємств. Формування ринкових відносин в Україні. 2010. №4. С. 100–104.

8. Гривківська О. В. Теоретичні підходи до визначення фінансового забезпечення діяльності підприємств. Формування ринкових відносин в Україні. 2014. №2. С. 12–15.

9. Давиденко Г. Й. Теоретичний аспект впливу стандартів на міжнародну торгівлю. *Інноваційна економіка*. 2020. № 9–10. С. 5–10. URL: http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/327

10. Державна служба статистики України. Зовнішня торгівля України товарами у 2024 році: статистичний збірник. Київ: Держстат, 2025. 120 с.

11. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua.

12. Дідківський М. І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 268 с.

13. Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text.

14. Зовнішня торгівля України товарами: підсумки 2024 року. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-pidsumky-2024-roku

15. Єріна І. В. Міжнародна торгівля послугами: тенденції розвитку і структура українського ринку. Статистика та економіка, аналіз, 4, 39–44. URL: http://194.44.12.92:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/1082/39-44_4%272012%2859%29_I.Erina.pdf?sequence=1

16. Експортно-кредитне агентство України. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj3hKGHtNiQAxXlVfEDHXKjBVoQFnoECBgQAQ&url=https%3A%2F%2Fme.gov.ua%2FDocuments%2FMoreDetails%3Flang%3Duk-UA%26id%3D6ae94da1-5155-4ee7-a3d2-

f75ac0ad1345%26title%3DEksportnokreditneAgentstvo-eka-&usg=AOvVaw21MVwYR0SFEBSYdG8HoXMi&opi=89978449 (дата звернення: 20.11.2025).

17. Інноваційні інструменти для підвищення ефективності ЗЕД українських підприємств. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwivjKjGtNiQAxX8SPEDHUKkJ1MQFnoECCYQAQ&url=https%3A%2F%2Foda.od.gov.ua%2Fstrapi%2Fuploads%2Finstrumenty_ta_programy_pidtrymky_eksportu_739fd39536.pdf&usg=AOvVaw2yTAtUlrEZhM3_yQ1tq76_&opi=89978449 (дата звернення: 20.11.2025).

18. Козак Ю. Г., Логвінова Н. С. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 312 с.

19. Кондратенко Н. О., Тернова І. А., Колесник Т. М. Теоретико-методичні аспекти управління зовнішньоекономічною діяльністю господарюючих суб'єктів України. *Бізнес Інформ.* 2021. №2. С. 21–26.

20. Коляда О.В., Омельченко М.М. Міжнародна торгівля товарами України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 66-70.

21. Козак Ю. Г., Лук'яненко Д. Г. Міжнародна економіка. Київ: Центр учбової літератури, 2023. 512 с.

22. Коюда О. П., Гриненко В. В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства та адміністрування бізнес-структур: конспект лекцій. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 130 с.

23. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навч. посіб. Львів: Львівська політехніка, 2015. 340 с.

24. Лєснікова М. В. Статистичні класифікації у зовнішній торгівлі послугами, огляд та застосування. *Статистика України*. 2014. № 2. С. 58-63.

25. Лисак О., Андрєєва Л. Проблеми та перспективи експорту аграрної продукції України. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2017. Vol. 3. No. 1. pp. 139-151. URL: http://www.are-journal.com.

26. Непрядкіна Н.В. Особливості й перспективи розвитку міжнародної торгівлі України і ЄС сільськогосподарською продукцією. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2018. № 7. с. 60-65.

27. Мазаракі А. А., Мельник Т. М., Іксарова Н. О. Зовнішня торгівля України: XXI століття. (Монографія). Київ: Професіонал. 2016.

28. Міжнародний валютний фонд (IMF). World Economic Outlook: Trade and Globalization. Washington: IMF, 2024. 200 p.

29. Мельник Т. М. Міжнародна торгівля: сучасні тенденції та місце України. *Економіка України.* 2024. № 3. С. 45–58.

30. Міністерство економіки України. Звіт про стан та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України. Київ: Мінекономіки, 2024. 85 с.

31. Петруня Ю. Є., Єдинак В. Ю., Кахович Ю. О., Літовченко Б. В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навчальний посібник. Дніпро: УМСФ, 2016. 228 с.

32. Світова організація торгівлі (WTO). World Trade Statistical Review 2024. Geneva: WTO Publications, 2024. 180 p.

33. Старостіна А., Проценко І. Основні фактори трансформаціїміжнародноїторгівлі послугами в умовах динамізаціїконкурентного середовища / А.О. Олефір, В.В. Тіпанов. – К.: КНЕУ; Міжнародна економічна політика. – 2018. – No 1–2(8–9). – С. 179–221

34. Сучасні тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі України / За ред. д.е.н. професора Київського національного торгово-екномічного університету Т.М. Мельника // Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: http://www.nbuv.gov.ua/

35. Світовий банк. Україна. Банк даних. URL: http://api.worldbank.org/v2/ uk/country/UKR?downloadformat =excel.

36. «Соціальна відповідальність бізнесу. Українські реалії та перспективи» Слухання парламентського комітету з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва Інформаційно-аналітичний матеріал. URL: http://www.svb.org.ua/ (дата звернення: 20.11.2025).

37. Тарасенко А. Україна не готова до деглобалізації торгівлі. URL: https://gmk.center/ua/opinion/ukraina-ne-gotova-do-deglobaliz acii-torgivli (дата звернення: 20.11.2025).

38. Тюріна Н. М., Карвацка Н. С. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 408 с.

39. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/984_011#Text (дата звернення: 20.11.2025).

40. Чирак М. В., Чирак І.М. Стан та джерела зростання українського експорту сільськогосподарської продукції. *Ефективна економіка*. 2018. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/61.pdf

41. Шкурупій О. В., Гончаренко В. В., Артеменко І. А. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 248 с.

42. Що таке світова продовольча безпека і чому Україна посідає 63 місце у рейтингу. URL: http://bakertilly.ua/news/id4442 (дата звернення: 20.11.2025).

43. Docudays UA. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi5ptPks9iQAxXASfEDHXHZMhIQFnoECCgQAQ&url=https%3A%2F%2Fdocudays.ua%2F&usg=AOvVaw2pJ_nCjZlXtNCgtcGMAbIB&opi=89978449 (дата звернення: 20.11.2025).

44. International Trade Centre (ITC). Trade Map: Trade statistics for international business development. Geneva: ITC, 2024. URL: https://www.trademap.org (дата звернення: 20.11.2025).

45. OECD. International Trade Statistics 2024. Paris: OECD Publishing, 2024. 150 p.

46. The World Bank. World Bank date. URL: https://data.worldbank.org/ (дата звернення: 20.11.2025).

47. Trade statistics. URL: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/ (дата звернення: 20.11.2025).

48. UNCTAD. Values and shares of merchandise exports and imports, annual. URL: http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=101 (дата звернення: 20.11.2025).

49. WTO. International Trade and Market Access Data. International trade statistics. URL: http://data.wto.org/ (дата звернення: 20.11.2025).

50. World trade statistics. URL: http://www.wto.org (дата звернення: 20.11.2025).

Декларація

академічної доброчесності

здобувача вищої освіти ЗНУ

Я, Ярощук Тетяна Андріївна, студентка 2 курсу магістратури, денної форми навчання, факультету економічного, спеціальності 051 «Економіка» освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка», адреса електронної пошти tanya.yaroshchuk0507@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему: «Місце України в міжнародній торгівлі товарами» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям *академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою* Інтернет-системи, а також на архівування роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____ Підпис_____ Ярощук Т. А.

Дата_____ Підпис_____ Дугієнко Н.О.